

CURS 2 (4) – *Facerea lumii și a omului.*

„Capitolul 1 din Facerea s-a bucurat de o atenție specială din partea comentatorilor evrei și creștini. Există o întreagă literatură numită *hexamerală* (de la *hexameron*, cele șase zile ale creației). Părinții Bisericii au cunoscut tratatele lui Philon, *Opif.* și *QG*, din care s-au inspirat adesea, dând versetelor o interpretare platoniciană ori stoică³:

1: **Întru-nceput a făcut Dumnezeu cerul și pământul.**

Întru-nceput. „în interiorul dimensiunii nemărginite și atemporale a lui Dumnezeu, atunci când El, prin propria Sa voință și putere, a hotărât ca lumea să aibă un început. *Întru-nceput* [**en arhi**] sugerează că Dumnezeu transcende începutul, că El este anterior oricărei mișcări. **Arhi** însă înseamnă nu numai început, ci și principiu (tradus în Vulgata prin **principium**), adică concepție, regulă, normă, punct de vedere. Textul preconizează ideea Înțelepciunii creatoare (Proverbe 8, 22-31), a Logosului (Cuvântului) creator (Ioan 1, 1-3)⁴. SEP 1 traduce asemănător: *Întru început.* „**Ev αρχη** a fost înțeles fie în sens temporal, fie în sens instrumental (în al doilea caz sensul este de *principiu* metafizic; traducerea ar fi *în principiu*). Pentru a lăsa cât mai deschis câmpul semantic al expresiei, am preferat traducerea *întru început*. Creștinii pun expresia în legătură cu Proverbe 8, 22 *sq.* (creația s-a făcut prin sau întru Înțelepciunea, **σοφία**, lui Dumnezeu) și cu Prologul Evangheliei după Ioan (creația s-a făcut prin Logos)⁵.

A făcut: „grecescul **pieo** = *a face*, îl traduce pe ebraicul **bara'**, un verb care în Vechiul Testament este întotdeauna folosit pentru a exprima acțiunea creatoare a lui Dumnezeu. Vulgata (și unele versiuni moderne) îl traduc prin *a crea*, echivalentul românesc a lui *a face*. Verbul e mult mai explicit în II Macabei 7, 28: Dumnezeu a făcut totul din nimic (ceea ce exclude prezumția unei materii preexistente). Românescul *a face* înseamnă nu numai a crea (din nimic), ci și a crea în mod organizat, potrivit unui plan, în etape prestabilite și cu o finalitate clară⁶. „Septuaginta redă printr-un singur verb grec, **ποιέω**, două verbe ebraice, **bara'** (*a crea*), folosit numai avându-l ca subiect pe Dumnezeu, și **asah** (*a face*). Aquila propune verbul **κτίζω**⁷.

Cerul și pământul: „prin *cerul și pământul* (ebraism) se înțelege rezultatul creației, cosmosul ordonat, *existența întregului univers* (Sf. Vasile cel Mare). Alți Sfinți Părinți înțeleg lumea îngerească și cea materială⁸. „Pentru majoritatea interpreților antici *cerul* din acest verset nu este totuna cu *tăria* din versetul 8. După Philon și Origen, de pildă, aici este vorba despre lumea incorporeală, inteligibilă, noetică (*Opif.* 29 și 36; *De princ.* II, 9, 1 și II, 9, 6). Textul Masoretic: **šamayim**, întotdeauna la dual, ceea ce stă la originea traducerii frecvente cu *ceruri*⁹.

Creația apare *la început*, dincolo de ea fiind Creatorul Cel fără de început. „A spus mai întâi *întru început*, ca să nu socotească unii că lumea este fără început¹⁰. Curgerea timpului pornește odată cu creația, timpul fiind, de asemenea, creat de Dumnezeu, Cel ce există dinaintea

³ *Septuaginta 1, Geneza. Exodul. Leviticul. Numerii. Deuteronomul*, (în continuare, abreviat: SEP 1), Colegiul Noua Europă/Poliorom, București/Iași, 2004, p. 51

⁴ BBVA, p. 22

⁵ SEP 1, p. 51

⁶ BBVA, p. 22

⁷ SEP 1, p. 51

⁸ BBVA, p. 22

⁹ SEP 1, p. 51

¹⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexameron*, I, 2

și deasupra timpului. „Trebuie, deci, neapărat ca cele ce au început în timp să se sfârșească tot în timp”¹¹. Spațiul și timpul sunt date ca un cadru în care creația să se desăvârșească, urmând a sui dincolo de acestea, prin îndumnezeire. „Iar expresia *la început* vrea să spună că toate au fost create îndată, fără nici o amânare, căci cuvintele *la început* nu suferă să ne gândim la vreo trecere de vreme. Așa cum punctul formează începutul liniei, iar atomul particică dintr-un întreg, tot așa și clipa este începutul timpului”¹².

Toți Sfinții Părinți sunt de acord cu creația *din nimic*, chiar dacă aceasta nu este afirmată explicit în Cartea Facerii, ci abia la II Macabei 7, 28. „Nu de la sine s-a produs lumea, căci nu e lipsită de o providență; nici dintr-o materie mai dinainte existentă, căci nu e slab Dumnezeu”¹³. În același ton, Sfântul Vasile cel Mare arată că ar fi necuviincios să socotim materia coeternă cu Dumnezeu, căci ar trebui atunci să-i aducem aceeași cinstită ca și divinității¹⁴. „Unii, pentru a explica facerea lumii, au alergat la ipoteze materiale, atribuind elementelor lumii cauza creării universului”¹⁵.

Prin *cerul* făcut la început nu trebuie înțeles cerul cel văzut, numit de Scriptură *tărie*. „Sfânta Scriptură n-a vorbit despre tăria aceasta, ci de alt cer, nevăzut de noi, după care este cerul acesta văzut de noi, numit tărie”¹⁶. Iar cerul nevăzut nu poate fi decât lumea îngerilor, creată înaintea lumii materiale. Altfel, atât șarpele (3, 1) cât și heruvimii ce păzesc drumul către pomul vieții (3, 24) ar rămâne fără explicație. „După cum se pare, a fost și înainte de lumea aceasta ceva, care se poate contempla cu mintea noastră, dar n-a fost consemnat de istorie, pentru că acest lucru era nepotrivit celor începători și încă prunci cu cunoștința. Era o stare mai veche decât facerea lumii, potrivită puterilor celor mai presus de lume, o stare mai presus de timp, veșnică, pururea fiitoare; în ea, Ziditorul și Creatorul tuturor a făcut creaturi: lumină spirituală, potrivită fericirii celor ce-L iubesc pe Domnul, firile raționale și nevăzute și toată podoaba celor spirituale, câte depășesc mintea noastră, ale căror nume nici nu este cu putință să le descoperim”¹⁷.

Apărută în timp, lumea există din veci, în planul divin: „Dumnezeu, înainte de a fi cele ce se văd acum, a gândit și a pornit să aducă la existență cele ce nu erau; în același timp, a gândit și cum trebuie să fie lumea și ce formă să-i dea materiei, ca să fie în armonie cu ea”¹⁸.

Verbul ebraic **bara**, tradus prin *a face*, este folosit întotdeauna în Scriptură pentru a exprima acțiunea creatoare a lui Dumnezeu. Mai menționăm că lumea aceasta nu e singura posibilă. „Creatorul acestui univers nu are putere creatoare numai pe măsura creării unei singure lumi, ci puterea Lui este nesfârșită”¹⁹.

2: Dar pământul era nedeslușit și ne-mplinit; și întuneric era deasupra genunii; și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor.

Nedeslușit și ne-mplinit: „Nedeslușit: invizibil sau de-abia vizibil, ca prin abur. Ne-mplinit: ne-ntocmit pe de-a-ntregul; pustiu; gol; deșert, fără viață. Ebraicul **tohu-bohu** sugerează ideea de haos, materie informă, creată din nimic, dar încă neorganizată, nedeslușită”²⁰. SEP 1 traduce: „nevăzut (**אֲדָמָה**) și neorânduie (**אֲכַתְּמָלִים**): traducătorul grec redă expresia ebraică **tohu wa-bohu**, care se presupune că înseamnă *gol, pustiu, neant*. Traducerea greacă lasă așadar să se subînțeleagă o materie preexistentă, ca la Platon, *Timaios* [*Timeos*] 51a. În Înțelepciunea [lui Solomon] 11, 17, text marcat de gândirea

¹¹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, I, 2

¹² Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaïmeron*

¹³ Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, I, 3

¹⁴ Cf. *Omilii la Hexaïmeron*, II, 2

¹⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, I, 2

¹⁶ Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, II, 13

¹⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, I, 5

¹⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, II, 2

¹⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, I, 2

²⁰ BBVA, p. 22

elenistică, se spune, de altfel, că Dumnezeu a creat lumea *dintr-o materie informă*²¹. Totuși, Părinții vor insista asupra principiului creației din nimic (*ex nihilo*) începând cu Teofil al Antiohiei (*Ad Aut.* II, 10)²².

Genune sau *abis*: „gr. **αβυσσος** (**α** – privativ, **βύσσος** – *fund*). Semnificațiile sale sunt multiple. În textul de față, el desemnează marea originară, profunzimea originară acoperită de apă²³.

Duhul lui Dumnezeu: „în limba greacă, același cuvânt, **pnevma**, înseamnă și *vânt*, și *duh*. Așadar, mișcarea aerului care va face posibilă ivirea pământului; Duhul dătător de viață al lui Dumnezeu²⁴.

Fără acțiunea Duhului, apele ar rămâne simple stihii. „Cuvântul *se purta* (...) se interpretează prin *încălzea și dădea viață apelor* [...]. *Duhul Se purta*, adică pregătea apele pentru nașterea vieții. Încât din acest text se poate vedea [...] că nici Duhul cel Sfânt nu este lipsit de puterea creatoare²⁵.

Prin *netocmit și gol* (Biblia 1982) sau *nedeslușit și ne-mplinit*, cum traduce Bartolomeu V. Anania, se redă ebraicul **tohu va bohu**, ce sugerează o materie informă, încă neorganizată. „Din ceea ce zice Scriptura, că pământul era *nevăzut*, se dovedește totodată că nici nu avea în el vreoa altă calitate. Iar atunci când zice că *era netocmit* ne dă să înțelegem că încă nu se statornicise în el nici o calitate trupească²⁶.

3: **Și a zis Dumnezeu: „Să fie lumină!” Și a fost lumină.**

Și a zis Dumnezeu: „Rostirea lui Dumnezeu: actul prin care voința Sa devine Faptă; participarea cuvântului (Cuvântului) la actul creației (vezi Ioan 1,1)²⁷. „Zece cuvinte ale creației (*Dumnezeu a zis*). După Philon (*Opif.* 17-36), Dumnezeu creează prin Logos, care este lăcașul ideilor/formelor lumii inteligibile. După creștini, acest Logos este Fiul²⁸.

Să fie lumină: „activarea luminii necreate a lui Dumnezeu, Cel ce El Însuși este lumină, așa cum lumină este și Cuvântul Său (Logosul) întrupat, Iisus Hristos (Ioan 1, 2; 8, 12; 9, 5; 12, 46), vizibilă în momentul schimbării Sale la față (Matei 17, 2; Marcu 9, 3; Luca 9, 29). Așadar, nu e vorba de lumina naturală (astrele vor fi create de abia în ziua a patra – vezi versetele 14-19), ci de acea lumină pe care o vor experia mai târziu isihastăii și pe care teologia răsăriteană o va cunoaște îndeosebi prin scrierile Sfântului Grigorie Palama²⁹. „*Lumina* este înțeleasă de Părinți atât la propriu, ca lumină materială, cât și simbolic, ca atribut hristologic, în relație cu Ioan 1, 4-5³⁰.

4: **Și a văzut Dumnezeu lumina că e frumoasă; și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric.**

Frumoasă: „ca adjectiv, **kalos** înseamnă *frumos* (versetele 4 și 31); ca adverb, înseamnă *bine* (versetele 8, 10, 12, 18, 21 și 25). *Lumina frumoasă* e opțiunea exegetică a Sfântului Vasile cel Mare. *Frumos* și *bine*, laolaltă, induc ideea de *armonie*³¹. SEP 1 redă prin *era bună*, „în greacă, **καλόν** (de gen neutru). Lumina era deopotrivă bună și frumoasă, după criteriile

²¹ Anania redă locul astfel: *Mâna Ta cea atotputernică! - aceea care a făcut lumea dintr-o materie fără chip - și comentează în notă: Autorul pare a afirma aici preexistența materiei, ceea ce e de neconceput pentru un monoteist; mai degrabă se înțelege că el a avut în minte haosul primordial, adică lumea creată de Dumnezeu mai întâi ca materie informă (Facerea 1, 2), pe care, punându-i legi, l-a organizat în ceea ce constituie universul. – BBVA, p. 1284*

²² SEP 1, p. 51

²³ *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, Pars I, Genesis, (în continuare, abreviat: GEN), p. 327*

²⁴ BBVA, p. 22

²⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaameron*, II, 6

²⁶ Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaameron*

²⁷ BBVA, p. 22

²⁸ SEP 1, p. 52

²⁹ BBVA, p. 22

³⁰ SEP 1, p. 52

³¹ BBVA, p. 22

teologice și estetice grecești³². „Negația luminii (simbol al vieții, al fericirii, al mântuirii) este întunericul (simbol al morții, al răului, al pedepsei și nenorocirii)”³³.

„Veți înțelege că în timp ce lumea a izvorât din porunca lui Dumnezeu când a zis: *să fie lumină*, întunericul a existat fără porunca Lui”³⁴. Dacă lumina este creația lui Dumnezeu, întunericul apare ca absența sau ca negația Sa. Astfel, întunericul e îndepărtare de Dumnezeu, fiind introdus de păcat. Înseamnă că, în alt plan, păcatul fusese săvârșit înaintea creării lumii văzute. Dar Dumnezeu desparte lumina de întuneric, despărțire ce rămâne definitivă. „Cel dintâi cuvânt al lui Dumnezeu a creat lumina, a risipit întunericul, a pus capăt tristeții, a veselit lumea, a adus dintr-odată, peste toți și peste toate, privesc veselă și plăcută”³⁵. Aceasta pentru că însuși „Cuvântul dumnezeiesc este lucrarea luminii care întrece orice cugetare omenească”³⁶. Cum astrele nu au fost încă create, aici pare a fi vorba despre lumina necreată, care pătrunde în oarecare fel în lumea creată, putând fi experimentată de către creaturi. Lumina naturală e icoană acestei lumini, manifestată pe Tabor (cf. Matei 17, 2).

5: Și Dumnezeu a numit lumina „ziua”, iar întunericul l-a numit „noapte”. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua întâi.

„La Evrei, ziua de 24 de ore începea și se termina la apusul soarelui. Este și ziua liturgică în cultul creștin”³⁷. „Philon vede aici reperatele care fixează măsurarea timpului. Creația se face în timp, iar timpul înseamnă măsură (*Opif.* 33-35). După Vasile cel Mare, o zi durează de la o dimineață la cealaltă, incluzând așadar seara de la mijloc (*Hom. Hex.* II, 8). ♦ *ziua întâi (ἡμέρα μία)*: Philon înțelege expresia în sensul de o zi, nu de prima zi dintr-un șir de șapte. Pentru el, această zi unică este ziua *lucrurilor inteligibile*, aflate în afară de timp (*Opif.* 15). Cf. de asemenea Irineu, *Adv. haer.* V, 23, 2: o singură zi a creației. Pentru Vasile cel Mare, *μία* marchează întoarcerea aceleiași zile, ca simbol al eternității (*Hom. Hex.* II, 8). Această o zi a fost interpretată și ca a opta zi, *ziua eternă*, de după zilele lumii. Zilele săptămânii creației au fost interpretate și ca simbol al vârstei lumii (șapte mii de ani), plecând de la echivalarea unei zile a Domnului cu o mie de ani (cf. Psalmi 89, 4). Lumea va exista șapte mii de ani, după care, în ziua a opta, Împărăția lui Dumnezeu se va instaura pe pământ (doctrina milenaristă)”³⁸.

E subliniată, în versetul precedent, frumusețea (*kalós*) sau armonia creației, reflex al frumuseții Creatorului, cât și acea zi una, irepetabilă, cuprinzând în sine veacurile. „Sau mai adevărată este explicația transmisă în cuvintele cele de taină, că Dumnezeu, Cel Ce a făcut timpul, a pus timpului măsuri și semne: durata zilelor; și măsurând timpul cu săptămâna, poruncește ca săptămâna să se învâртеască mereu în ea însăși, pentru a număra mișcarea timpului; iar pe săptămână să o împlinescă ziua cea una, întorcându-se spre ea însăși de șapte ori; și această întoarcere este în formă de cerc, că începe dintr-un punct și se sfârșește în același punct. Același însușire o are și veacul; se întoarce spre el însuși și niciodată nu se sfârșește. Aceasta este pricina că începutul timpului n-a fost numit de Scriptură *ziua întâia*, ci *zi una*, ca și din numirea ei să i se vadă înrudirea cu veacul”³⁹.

6: Și a zis Dumnezeu: „Să fie o țârie prin mijlocul apelor și să despartă apele de ape!” Și a fost așa:

Țârie: „firmament; cuvântul original sugerează o boltă cu circumferința pe orizont”⁴⁰. Despre același subiect, ceva mai pe larg: „*țârie (στερέωμα)*: imaginea cerului *forjat/martelat*, redând originea cuvântului ebraic *raqia* (*a bate, a ciocăni*). Problema interpreților este să

³² SEP 1, p. 52

³³ GEN, p. 328

³⁴ Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaïmeron*

³⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, II, 7

³⁶ Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaïmeron*

³⁷ BBVA, p. 22

³⁸ SEP 1, p. 52

³⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, II, 8

⁴⁰ BBVA, p. 23

înțeleagă raportul dintre *cerul* din Facerea 1, 1 și *tăria* din 1, 6. După Philon și Origen, primul este incorporeal, al doilea corporal. După Grigorie al Nyssei, *tăria* este limita lumii sensibile (*Hex. 72B*)⁴¹. „Pentru semiți, bolta aparentă a cerului era o cupolă solidă, ce reținea apele superioare. Prin deschizăturile acesteia vor curge ulterior apele Potopului. De altfel și popoarele indo-germanice credeau că cerul este de piatră”⁴². „Simbolismul apei poate fi redus în toate tradițiile la trei semnificații esențiale: 1) sursă a vieții; în acest sens apa este considerată de iudei ca cel mai important dar al Grației divine, proveniența ei din cer sau din adâncul pământului, ca element fertilizator, reprezenta pentru israeliți un semn deosebit al bunăvoinței Dumnezeului lor; 2) sursă a morții și a distrugerii, folosită de Dumnezeu împotriva dușmanilor săi sau împotriva poporului nesupus; 3) mijloc de purificare și regenerare”⁴³.

7: Dumnezeu a făcut *tăria* și a despărțit Dumnezeu apele cele de sub *tărie* de apele cele de deasupra *tăriei*.

„Creației prin cuvânt – Dumnezeu *a spus* – i se adaugă creația prin act – Dumnezeu *a făcut* (BJ)”⁴⁴. „Există două interpretări patristice ale despărțirii apelor. Prima este fizică (apele de sus și apele de jos) și se întâlnește la Teofil al Antiohiei II, 13, Vasile cel Mare, Theodoret [al Cirului]. A doua este alegorică: apele de sus reprezintă puterile spirituale (îngerii), iar apele de jos, puterile malefice (Origen: *C. Cels.* V, 44; *Hom. Luc.* XXIII, 7)”⁴⁵.

8: Și Dumnezeu a numit *tăria* „cer”. Și a văzut Dumnezeu că este bine. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a doua.

S-a spus adesea, pornind de la denumirea de *tărie*, că vechii semiți socoteau bolta cerească drept o cupolă solidă. Dar cuvântul ebraic **raqia** desemna o întindere inconsistentă. „Scriptura nu numește *tărie* substanța rezistentă și tare, care are greutate și este solidă; că pământul ar fi meritat mai potrivit o astfel de denumire; dar din pricină că substanța celor care stau deasupra pământului este fină și rarefiată și nu-i percepută de nici unul din simțurile noastre, substanța aceasta s-a numit *tărie*, în comparație cu substanțele foarte fine, care nu pot fi sesizate de simțirea noastră”⁴⁶. *Tăria* are un dublu înțeles: acela de *atmosfera terestră*, ca și cel mai larg, de *cer văzut*. „Propriu vorbind, numirea de *cer* se potrivește altcuiva, dar, prin asemănare, are parte și *tăria* de această numire. [...] În multe locuri, Scriptura numește *cer* locul care se vede deasupra noastră”⁴⁷.

Și aici s-ar putea traduce prin: *și a văzut Dumnezeu că este frumos*. „Prin aceste cuvinte, Scriptura nu vrea să spună că cele făcute de Dumnezeu I-au încântat ochii lui Dumnezeu, nici că Dumnezeu privește frumusețile fapturilor cum le privim noi; ci frumosul, în înțelesul dat aici de Scriptură, este ceea ce-i făcut în chip desăvârșit și servește bine scopului pentru care a fost făcut”⁴⁸.

Toate vin la existență ori se rânduiesc odată cu primirea poruncii. „Împlinirea operelor s-a înfăptuit odată cu rostirea cuvintelor, fără nici o întârziere care ar fi arătat, cum spun (ereticii), pe mijlocitorul lucrând ca slujitor, mișcându-se ca o unealtă. Căci Cuvântul era ca un ipostas al faptei, și nu o simplă aprobare a ceea ce nu era”⁴⁹.

9: Și a zis Dumnezeu: „Apele de sub cer să se adune într-o singură adunare și să se arate uscatul!” Și a fost așa: apele de sub cer s-au adunat în adunările lor și s-a arătat uscatul.

⁴¹ SEP 1, p. 52

⁴² GEN, p. 328

⁴³ GEN, p. 330

⁴⁴ GEN, p. 328

⁴⁵ SEP 1, p. 52

⁴⁶ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, III, 7

⁴⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, III, 8

⁴⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, III, 10

⁴⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, IV

Adunările lor sau *locurile lor* (SEP 1): „trecere de la singular la plural inexplicabilă. (Părinții justifică pasajul prin existența mai multor mări, dar a unei singure ape)”⁵⁰.

10: **Și Dumnezeu a numit uscatul „pământ”, iar adunările apelor le-a numit „mări”. Și a văzut Dumnezeu că este bine.**

11: **Și a zis Dumnezeu: „Pământul să odrăslească verdeață: iarbă purtătoare de sămânță, după felul și asemănarea ei, și pom roditor care după felu-i să dea rod cu sămânță-n sine pe pământ!” Și a fost așa:**

„*Iarbă, pom*: singular generic, care cuprinde-n sine specia sau regnul”⁵¹.

12: **Pământul a odrăslit verdeață: iarbă purtătoare de sămânță după felul și asemănarea ei, și pom roditor care după felu-i să dea rod cu sămânță-n sine pe pământ. Și a văzut Dumnezeu că este bine.**

13: **Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a treia.**

În cea de-a treia perioadă a creației se arată uscatul și apare vegetația. „Gândește-mi-te că aceste puține cuvinte și această poruncă scurtă au făcut ca pământul cel neroditor să odrăslească dintr-o dată și să se pornească spre naștere de roade. Pământul și-a aruncat haina lui tristă și de doliu; a îmbrăcat o altă haină strălucitoare; se veselește de podoabele pe care le-a primit; arată mii și mii de felurite plante”⁵².

14: **Și a zis Dumnezeu: „Să fie-ntru tăria cerului luminători care să lumineze pământul, să despartă ziua de noapte și să fie ei spre semne și spre anotimpuri și spre zile și spre ani,**

Care să lumineze pământul: sintagma „(literal: spre luminare pe pământ) se află numai în Septuaginta”⁵³.

Spre semne „pare a avea o semnificație astrologică. Corelează cu *semnele* astrelor (Isaia 7, 11), care vor preceda sfârșitul lumii (Matei 24, 3, 29). Următoarele finalități se referă la fixarea calendarului”⁵⁴. „*Semne*: Philon le interpretează ca *semne meteorologice* (*Opif.* 58-59); Origen polemizează cu credințele astrologice: aștrii sunt *semne*, dar nu cauze ale evenimentelor (*Com. Gen.*, *apud Filocalia XXIII*)”⁵⁵.

15: **și să fie ei întru tăria cerului luminători să lumineze pământul!” Și a fost așa:**

16: **Dumnezeu i-a făcut pe cei doi luminători mari: luminătorul cel mai mare spre stăpânirea zilei și luminătorul cel mai mic spre stăpânirea nopții, și stelele.**

„Este vorba despre soare și lună, în multe mitologii divinități atât de importante și cu o simbolică atât de pregnantă. Aici devin simple făclii care luminează pământul și fixează calendarul (BJ). În folclorul românesc, soarele și luna sunt sfinte pentru că ele *sunt ochii lui Dumnezeu care luminează pământul*”⁵⁶.

17: **Și le-a pus Dumnezeu întru tăria cerului, ca să lumineze pământul,**

18: **să stăpânească ziua și noaptea și să despartă lumina de întuneric. Și a văzut Dumnezeu că este bine.**

19: **Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a patra.**

„Philon și Origen cred că astrele au fost create a patra zi ca *ornamente* ale cosmosului (*Opif.* 45; *Hom. Gen.* I, 5). Fiind create atât de târziu, e limpede că nu se cuvin adorate ca entități divine (*Opif.* 45-47)”⁵⁷.

Apariția astrelor în cea de-a patra zi arată că zilele creației sunt perioade sau etape, a căror lungime nu o putem cunoaște. Dar Moise pare a intenționa să sublinieze că astrele sunt

⁵⁰ SEP 1, p. 53

⁵¹ BBVA, p. 22

⁵² Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, V, 2

⁵³ BBVA, p. 23

⁵⁴ BBVA, p. 23

⁵⁵ SEP 1, p. 53

⁵⁶ GEN, p. 328

⁵⁷ SEP 1, pp. 53-54

doar creaturi, într-o epocă în care acestea erau divinizate de majoritatea popoarelor. „Nu erau încă nici soarele, nici luna, ca să nu spună oamenii că soarele este cauza și tatăl luminii și nici cei care nu-L cunosc pe Dumnezeu să-l socotească (soarele) creator al celor răsărite pe pământ”⁵⁸.

„Aceste semne ale luminătorilor sunt de neapărată trebuință pentru viața omenească. Dacă nu vei iscodi peste măsură *semnele* date de acești luminători, vei afla, pe temeiul observațiilor unei îndelungate experiențe, folosul lor. Datorită lor poți afla multe despre ploile mari, multe despre secetă și mișcarea vânturilor”⁵⁹. Apoi, „când Scriptura spune *spre vreme*, socot că vorbește despre schimbările anotimpurilor”⁶⁰. Anii sunt marcați de mișcarea corpurilor cerești. „Luna, după ce îndeplinește de douăsprezece ori drumul său, săvârșește durata unui an; numai că adeseori este nevoie de adăugarea unei luni pentru a se ajunge la o completare exactă a anotimpurilor, așa cum calculau anul în timpurile vechi evreii și grecii. Anul solar, la rândul lui, este timpul cât îl face soarele, prin mișcarea sa, întorcându-se la același semn de la care a plecat”⁶¹.

Apariția ulterioară a soarelui nu contrazice crearea luminii primordiale. „Cuvintele acestea nu sunt contrare celor ce s-au spus despre lumină. Atunci, la început, s-a adus la existență natura luminii; acum, corpul acesta creșcă a fost făcut ca să fie vehicul al acelei lumini prim-născute”⁶².

20: Și a zis Dumnezeu: „Puiască apele puiță de ființe vii; și păsări să zboare peste pământ în largul tăriei cerului!” Și a fost așa:

Puiță de ființe vii: „ideea generală: ființe din speciile inferioare (moluște, reptile), care se înmulțesc cu mare repeziciune. Oricum, viața apare mai întâi în apă, apoi se extinde în aer și pe uscat”⁶³. „Originea acvatică a zburătoarelor este atestată de tradiția evreiască (IV Ezdra 6, 47; Philon, *Opif.* 63) și creștină (Vasile, *Hom. Hex.* VIII, 2). ♦ Prima mențiune a cuvântului *suflet*, în legătură cu târătoarele [*ființe vii*, la Anania] (de fapt, termenul grec *ερπετά* înseamnă, în general, *animale mici fojgăitoare*). Pentru exegeți, animalele diferă de plante prin faptul că au suflet (Philon, *Opif.* 63; Vasile, *Hom. Hex.* VII, 1) Augustin deduce, din *reptilia animarum vivarum*, că animalele acvatice au sensibilitate și memorie (*Gen. Litt.* III, VIII, 11-12)”⁶⁴. „*Târătoare* redă gr. *ερπετά*: termenul se referă nu numai la șerpi și șopârle, ci și la insecte și animale mici (BJ)”⁶⁵.

21: A făcut Dumnezeu înotătoarele cele mari și toate ființele vii care mișună, și pe care apele le puiesc după felul lor, și toate păsările înaripate după felul lor. Și a văzut Dumnezeu că este bine.

Înotătoarele cele mari: „literal: *chiții cei mari*. Ideea exactă: monștrii marini; uriașe reptile sau mamifere acvatice”⁶⁶. SEP 1 a tradus prin *balene*: „monștri marini (în ebr. *tanninim*). Termenul ebraic va fi redat în greacă fie prin *κητος*, de unde *chitul* românesc, fie prin *δράκων* (versiunea lui Aquila). Alegoriștii vor interpreta *balenele* ca pe un simbol al diavolului, al îngerilor căzuți, al gândurilor rele (Origen, *Hom. Gen.* I, 8-10)”⁶⁷.

Pe care apele le puiesc: „metonimie: expresia nu înseamnă că apele erau înzestrate cu facultatea de a produce ființe vii, ci că ele erau mediul în care se exercita puterea creatoare a lui Dumnezeu”⁶⁸.

⁵⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VI, 2

⁵⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VI, 4

⁶⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VI, 8

⁶¹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VI, 8

⁶² Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VI, 2

⁶³ BBVA, p. 23

⁶⁴ SEP 1, p. 54

⁶⁵ GEN, p. 329

⁶⁶ BBVA, p. 23

⁶⁷ SEP 1, p. 54

⁶⁸ BBVA, p. 23

22: **Și le-a binecuvântat Dumnezeu și le-a zis: „Creșteți și înmulțiți-vă și umpleți apele mărilor!; și păsările să se înmulțească pe pământ!”**

23: **Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a cincea.**

În cea de-a cincea perioadă au apărut vietățile acvatice și păsările. „Acum, pentru întâia oară, a fost creată o ființă vie, înzestrată cu simțire. Că plantele și arborii, chiar dacă se zice că trăiesc, pentru că participă la facultatea de hrănire și de creștere, totuși nu sunt nici vietăți, nici însuflețite”⁶⁹.

24: **Și a zis Dumnezeu: „Să scoată pământul ființe vii după felul lor: dobitoace, târâtoare și fiare sălbatice după felul lor”. Și a fost așa:**

25: **A făcut Dumnezeu fiarele sălbatice după felul lor, și dobitoacele după felul lor, și toate târâtoarele pământului după felul lor. Și a văzut Dumnezeu că este bine.**

Prin *târâtoare* sunt înțelese reptilele, ca și insectele. *Animale domestice* sunt numite, cel mai probabil, acelea ce ulterior vor fi socotite *curate*, putând fi aduse jertfă. Sunt aduse la existență, la începutul celei de-a șasea perioade, viețuitoarele uscatului, despre care se spune că *le-a scos pământul*. „Este, oare, însuflețit pământul? [...] Pământul a scos la iveală ceea ce se afla în el, nu pentru că Dumnezeu a spus: *Să scoată*, ci pentru că Dumnezeu, Care i-a dat porunca, i-a dăruit pământului și puterea de a scoate din el”⁷⁰. „Ai, așadar, cerul înfrumusețat, pământul împodobit, marea îmbogățită cu viețuitoarele născute în ea, văzduhul plin de păsările care zboară prin el. Toate au fost aduse de la neființă la ființă prin porunca lui Dumnezeu”⁷¹.

26: **Și a zis Dumnezeu: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră, ca să stăpânească peste peștii mării și peste păsările cerului și peste dobitoace și peste tot pământul și peste toate vietățile ce se târăsc pe pământ!”**

„*Om* redă gr. *ανθρωπος*, *om*; *adam* în ebraică avea valoare colectivă. El este o creatură a lui Dumnezeu, care se privește pe sine nu ca o parte a cosmosului, ca în filosofia greacă, nici ca un rezultat al unei evoluții naturale, ca în știința⁷² modernă, ci numai în relația sa cu Dumnezeu”⁷³.

Noastră: „acesta nu este un plural al maiestății, ci un plural gramatical autentic; Sfinții Părinți văd în el prima revelație scripturistică asupra persoanelor Sfintei Treimi”⁷⁴. „Pluralul *să facem* există și în Textul Masoretic. Diferite interpretări au fost date acestui plural: Dumnezeu vorbește cu îngerii (tradiția ebraică; Philon), cu Logosul, cu Fiul și Sfântul Duh (Teofil II, 18; Irineu, *Adv. haer.* I, 24, 1; Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* VIII). ♦ Philon remarcă absența articolului înaintea lui *om* și prezența lui în versetul următor și opune *omul* material, creat de mai mulți (amestecul lumii de jos cu cea de sus), omului spiritual, creat de singur Dumnezeu (*De fuga et inventione* 71-72). ♦ [*asemănare*]: termen important: *ομοίωσις*, pe care l-am tradus tradițional [atât SEP 1 cât și Anania], prin *asemănare*, dar care trebuie înțeles platonician, *asimilare* (cf. *Theetetos* 176b). Irineu, Clement, Origen, dar mai cu seamă Grigorie al Nyssei (în *De opificio hominis*) își întemeiază mistica (*asimilarea* lui Dumnezeu) pe acest termen. Philon și Părinții elimină interpretările antropomorfe (la un moment dat, o parte din călugării egipteni ajunseseră să-și reprezinte antropomorf divinitatea, în rugăciune). ♦ [*chipul*]: în Noul Testament (Coloseni 1, 15; I Corinteni 15, 49) Hristos singur este *chip/icoană* a lui Dumnezeu, omul fiind invitat să *îmbrace* această icoană. ♦ [*după chipul*]: Theodoret a consacrat o întregă *quaestio* (*QG* 20) expresiei *după chip*, care ar desemna: 1) partea invizibilă a sufletului; 2) trupul (una din chestiunile disputate la Părinți: cine a fost făcut *după chipul* lui Dumnezeu: sufletul, trupul, sau amândouă la un loc?); 3) legătura între sensibil și inteligibil; 4) capacitatea de a comanda. ♦ Tema dominației omului asupra animalelor (cf. *Facerea* 9, 1-2; Psalmi 8, 5-9; Sirah 17, 2-4;

⁶⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VII, 1

⁷⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VIII, 1

⁷¹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, VIII, 7

⁷² Aici, termenul va fi luat cu rezerva necesară, câtă vreme *știința* vine de la *a ști*.

⁷³ GEN, p. 329

⁷⁴ BBVA, p. 23

Înțelepciunea lui Solomon 10, 1-2) e prezentă în apocrifile intertestamentare (*Cartea Jubileelor* 2, 14; *IV Ezdra* 6, 54) și la Philon (*Opif.* 77). Omul este *locțiitor al lui Dumnezeu* pe pământ, ca ființă rațională, spre deosebire de animale, care sunt neraționale, *αλογα*⁷⁵. „Cuvântul *asemănare* atenuează sensul lui *imagine* [*chip*], excluzând paritatea. Termenul concret de *imagine* implică o similitudine fizică, ca între Adam și fiul său, de exemplu. Această raportare la Dumnezeu îl diferențiază pe om de animale, presupunând în același timp o asemănare generală – ca natură: inteligență, voință, putere. Omul devine astfel o persoană ce se bucură de grația divină”⁷⁶.

Pluralul *Noastră*, ca și cuvintele *să facem*, indică un sfat în sânul Sfintei Treimi. Dacă Vechiul Testament nu afirmă descoperit taina Treimii, o face, învăluit, chiar de la primele versete. Astfel, toate sunt aduse la existență prin Cuvântul, identificat în prologul Evangheliei după Ioan cu Dumnezeu Fiul, iar Duhul Sfânt dădea apelor puterea Sa de viață făcătoare. „Este, oare, și acum vorba de o singură persoană? Nu! Că nu este scris: *Să se facă om!* Atâta vreme cât nu se arătase omul, omul care avea să fie instruit, predica teologiei era ascunsă în adânc; dar acum, la facerea omului, credința se descoperă și dogma adevărului se arată clar”⁷⁷. Păreră că Dumnezeu S-ar sfătui cu îngerii este eretică: „Nu se va spune, socotesc, că (El vorbește cu) unii dintre sfinții îngeri, sau că a avut nevoie de o mână de ajutor a lor, sau în general de consimțirea și contribuția vreunora din creaturi spre întărirea lui Dumnezeu ca să isprăvească ceea ce gândea. Căci dumnezeirea este atotputernică pentru orice și are în sine bogăția pentru a săvârși cu ușurință tot ce voiește și în ea este toată puterea existențelor”⁷⁸.

Omul e după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. „Cuvintele *după chip și asemănare* nu se referă la chipul și asemănarea după trup [...], ci la chipul și asemănarea după spirit și rațiune”⁷⁹. Desigur, noi nu atribuim lui Dumnezeu o existență corporală. „A zis *după chipul* pentru că Dumnezeu a făcut sufletul nesticăcios și liber; a mai zis *după asemănare* adică *după virtute* [...]. Deci Dumnezeu ne-a dat în chip firească virtuțile. Dar patimile nu le avem în chip firească. Căci nu au vreo ființă, sau vreun ipostas; ci sunt ca întunericul care nu există (nu subzistă) după ființă”⁸⁰. Așa cum Dumnezeu, cel Unul în ființă, este Treime de Persoane, tot astfel sufletul omului este dăruit cu trei facultăți: rațiune, voință și afectivitate. Când tot acest *chip* al lui Dumnezeu în om Îl contemplă pe Creator, putem vorbi și despre asemănare, aceasta însemnând statornicirea în Bine. „Ceea ce imprimă în noi chipul dumnezeiesc este fără îndoială sfințenia, adică împărtășirea de Fiul în Duhul. De aceea, când firea omului a alunecat spre abatere și frumusețea chipului a fost desfigurată, am fost înnoiți în starea de la început; am fost remodelați prin Duhul spre chipul Creatorului, adică al Fiului, prin care vin toate de la Tatăl”⁸¹.

27: Și l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; bărbat și femeie i-a făcut.

„L-a făcut: Philon (*Opif.* 134) și Origen (*Hom. Gen.* I, 13) opun omul *făcut*, din acest verset, de omul *plăsmuit*, din Facerea 2,7 (*Omul interior este făcut*, scrie Origen, *în vreme ce omul exterior este plăsmuit*). ♦ Trecere de la singular (*omul*), la plural (*i-a făcut*). Tradițiile rabinice semnalează o alterare a acestui verset (*l-a făcut bărbat cu orificii femeiești*). Există tradiții rabinice despre omul primitiv androgin (*Talmudul Babilonian, Berakhoth* 61a, *Erouvim* 18a; Philon, *Opif.* 152; *De cherubim* 59; *Quaestiones in Genesim* I,25). Augustin critică această reprezentare a lui Adam androgin (*Gen. Litt.* III, XXII, 34). ♦ Pe urmele lui Philon, Origen interpretează alegoric *partea femeiască* și *partea bărbătească*, vorbind despre un *spirit*

⁷⁵ SEP 1, pp. 54-55

⁷⁶ GEN, p. 329

⁷⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, IX, 6

⁷⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, III

⁷⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 102, 6

⁸⁰ Ava Dorotei, *Învățătură de suflet folositoare*, XII, 10

⁸¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, VI

masculin, pozitiv, și un *spirit feminin*, negativ, două categorii paradigmatică (*Hom. Gen. I, 15*)⁸².

Pare a fi o contradicție aici, căci omul, la singular, a fost făcut bărbat și femeie. „Spune bărbat și femeie nu pentru că (femeia) era deja făcută, ci pentru că se afla împreună cu Adam în coasta lui”⁸³. Sau am putea spune că femeia era făcută, dar încă nu fusese despărțită de bărbat; după cum s-ar mai putea înțelege că omul deplin este bărbat și femeie.

Vorbind despre lucrarea lui Dumnezeu, Scriptura revine la folosirea singularului: „Scriptura nu spune: Au făcut. A evitat aici pluralul persoanelor. Instruind pe iudei prin primele cuvinte, iar prin ultimele excluzând păgânismul, Scriptura revine cu tărie la monadă, ca să înțelegi pe Fiul împreună cu Tatăl și să fugi de primejdia politeismului”⁸⁴.

28: Și Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: „Creșteți și înmulțiți-vă și umpleți pământul și supuneți-l; și stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate dobitoacele și peste tot pământul, peste toate vietățile ce se târăsc pe pământ!”

Creșteți: „în original, acest verb sugerează, deopotrivă, facultatea de a spori în talie, în forță, în putere, în număr, și pe aceea de a deveni fecund, rodnic, apt pentru înmulțire. E motivul pentru care unii traducători români (Radu, Galaction, Nicodim) preferă sintagma: *Fiți rodnici (roditori)*!, în consonanță cu versiunile occidentale, spre deosebire de cei mai vechi ai noștri, care rețin sensul primar al cuvântului (verbul e același ca în versetul 22)”⁸⁵.

Omul e creat ultimul, când toate cele peste care urma să stăpânească erau făcute. „Era deci necesar să se plăsmuiască o ființă cuvântătoare (rațională), arătându-se înaintea ei cele ce îi servesc spre întreținere și care să se arate ca făcute pentru un bine. De aceea, arătând mai înainte în podoaba convenită cerul și pământul și cele din ele, a purces la alcătuirea omului, având înainte de facerea lui gândul despre el, precum și toată cealaltă zidire a cugetat-o și întemeiat-o prin Cuvântul Său ca Dumnezeu”⁸⁶. Clement Alexandrinul atenționează că: „nu ni s-a poruncit atât doar să stăpânim numai fiarele din afară, ci și patimile sălbătice care sunt în noi”⁸⁷. E o anticipare, patimile fiind doar virtuale pentru primul om, zidit nepătimitor. Oricum, când Dumnezeu cere omului să stăpânească *tot pământul*, arată că spiritul trebuie să domine materia, pentru ca elementele acesteia să nu redevină stihii pustiitoare.

29: Și a zis Dumnezeu: „Iată, vă dau vouă toată iarba dătătoare de sămânță pe fața-ntregului pământ, și tot pomul purtător de rod cu sămânță de pom într-însul; acestea vă vor fi vouă spre hrană.

Vă dau, în SEP 1 *v-am dat*: „după Procopius (*Commentarii in Genesim* PG I, 137C), Dumnezeu i-a dat omului puteri depline și asupra regnului vegetal. Didim vorbește despre *puterea cunoașterii/gnozei* asupra plantelor. Omului i s-a dat acum capacitatea de a deosebi plantele hrănitoare, nehrănitoare, medicinale (*In Genesim* 67)”⁸⁸.

30: Și tuturor fiarelor pământului și tuturor păsărilor cerului și tuturor vietăților ce se târăsc pe pământ, și care au în ele suflare de viață [le dau] toată iarba verde spre hrană”. Și a fost așa.

„Este imaginea unei *Vârste de aur* în care omul și animalele trăiesc în pace, hrănindu-se cu plante”⁸⁹. Ferocitatea și, implicit, suferința, urmează căderii. „Plecând de la *și-ul* care leagă versetul 29 de versetul 30, propriu Septuagintei, Părinții au dedus că omul și animalele au același tip de hrană, vegetală (Didim, *ibid.*; Vasile, *De origine hominis* II, 6). Din Textul Masoretic, unde *și-ul* nu există, rezultă că omul a primit drept hrană *iarba purtând sămânță*, iar

⁸² SEP 1, p. 55

⁸³ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, I, 1

⁸⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, IX, 6

⁸⁵ BBVA, p. 23

⁸⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, I

⁸⁷ *Stromate*, VI, 115, 2

⁸⁸ SEP 1, p. 55

⁸⁹ GEN, p. 329

animalele, *iarba verde*. De aici, chestiunea animalelor carnivore: acestea au început să se hrănească cu carne abia după potop. Milenariștii (Irineu, de pildă, *Adv. haer.* V, 33, 4) își imaginează Paradisul eshatologic populat cu animale erbivore, ca la început⁹⁰.

31: Și a văzut Dumnezeu toate câte făcuse: și iată că erau foarte frumoase. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a șasea.

Creația este încheiată odată cu sfârșitul zilei a șasea, fiind din nou subliniată armonia și perfecțiunea acesteia.

2 .a) – Ziua odihnei Domnului. Omul în mijlocul lumii și al raiului. Întâia familie.

1: Așa s-au împlinit cerul și pământul și toată podoaba lor.

Și toată podoaba lor: „în Textul Ebraic: *și toată oștirea lor*, cu înțelesul de totalitate a ființelor care populează cerul și pământul. Vulgata păstrează nuanța din Septuaginta: **et omnis ornatus eorum** (*și toată podoaba lor*), traducându-l astfel pe grecescul **kosmos**, al cărui înțeles mai complet ar fi: cu toată armonia (ordinea, frumusețea, perfecțiunea) lor⁹¹. „Cuvântul [*podoabă*] capătă în textul biblic o serie de valori metaforice, printre care și aceea de *aștri, ceata, mulțimea cerului*. Textul de față reprezintă unicul loc în care metafora este extinsă și la mulțimea de elemente ale pământului⁹².

2: Și-n ziua a șasea Și-a împlinit Dumnezeu lucrarea pe care o făcuse; iar în ziua a șaptea S-a odihnit de toate lucrurile Sale pe care le făcuse.

„Diferență între Septuaginta (Dumnezeu Și-a terminat creația în a șasea zi) și Textul Masoretic (a șaptea zi). Nu există contradicție, dacă înțelegem că Dumnezeu *Își terminase deja* creația în a șaptea zi, după Textul Masoretic. ♦ *s-a odihnit* (ebr. **šabbath**, *a înceta, a se odihni* – de unde sabatul). Comentariile vechi combat totuși ideea inactivității lui Dumnezeu. După Philon, Dumnezeu *Își* consacră ziua a șaptea contemplării operei săvârșite, așadar, filozofiei (*Decal.* 96-106). Pentru Părinți, a șaptea zi este ziua Domnului (duminica); începutul zilei eterne, *a opta*; sfârșitul săptămânii milenare și odihna veșnică a sufletelor. Pentru Origen (*Hom. Num.* 23, 4), adevăratul sabat nu aparține acestei lumi, ci lumii de dincolo. Dumnezeu nu-Și încetează creația nici o clipă (*Augustin, Gen. Litt.* IV, VIII-XX)⁹³.

Și-a împlinit: „verbul **synteleo** (folosit și în versetul precedent) înseamnă *a împlini* (a rotunji, a desăvârși), dar nu singur, ci în cooperare (**teleo** precedat de **syn**), nuanță care cuprinde ideea embrionară (ca și în 1, 26) a unui Dumnezeu treimic, sau cel puțin pe aceea a participării Cuvântului la actul creației (Ioan 1, 1-3)⁹⁴.

3: Și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o, pentru că în ea S-a odihnit El de toate lucrurile Sale, cele pe care Dumnezeu le-a izvodit făcându-le.

„Dumnezeu sfințește aici sabatul (cf. *Ieșirea* 20, 11). Părinții traduc ideea consfințirii printr-un verb care înseamnă *a separa*. Ziua a șaptea este ceva deosebit, cu totul aparte față de restul zilelor (Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* X, PG 53-54; Theodoret, *QG XXI*)⁹⁵.

Le-a izvodit făcându-le: „*a izvodit* îl traduce pe grecescul **arho** = *a face (ceva) primul, a face (ceva) pentru prima oară; a începe*; prin extensie: *a crea* (ca act pur, fără o altă determinare, spre deosebire de *a face*, care presupune o creație elaborată – uneori în trepte -, potrivit unui plan). Ultima propoziție are o funcție apozitională, ea explicând cum a făcut Dumnezeu lumea: creând-o din nimic, de vreme ce *a face* (a crea efectiv) devine simultan cu *a*

⁹⁰ SEP 1, p. 55

⁹¹ BBVA, p. 23

⁹² GEN, p. 329

⁹³ SEP 1, p. 56

⁹⁴ BBVA, p. 23

⁹⁵ SEP 1, p. 56

izvodi (a crea în imaginație modelul arhetipal). Prin această nuanță, textul de față îl anticipează cu mult pe cel din II Macabei 7, 28⁹⁶. SEP 1 traduce diferit finalul versetului: *pe care Dumnezeu începuse să le facă*: „începuse: după Philon (*Leg. I, 5-7*), Dumnezeu nu încetează să creeze, așadar cele șase zile n-au făcut decât să înceapă creația. După Didim, Dumnezeu n-a creat toate fapăturile *întru început* (de pildă, îngerii au rămas pe dinafară)⁹⁷.”

Dumnezeu instituie odihna în ziua a șaptea, dând un exemplu ce va trebui urmat de om; deocamdată, însă, nu se face amintire despre *șabat*, care se va impune abia în vremea lui Moise, pe Muntele Sinai (Ieșirea 31, 12-17). „Este bun numărul șapte, pe care noi nu-l socotim după obiceiurile pitagoreilor sau ale altor filosofi, ci după forma și împărțirea harului duhovnicesc. Șapte sunt virtuțile principale ale Sfântului Duh, pe care le-a cuprins cu mintea sa profetul Isaia (11, 2-3)⁹⁸.”

De remarcat că ziua a șaptea se continuă până azi, căci ea nu are seară. Dar aceasta înseamnă că și odihna lui Dumnezeu continuă, fără ca El să ne fi abandonat. Odihna lui Dumnezeu „înseamnă că (El) a poruncit să se păstreze fără schimbare, în toată vremea, ordinea pe care a pus-o în cele pe care le-a făcut și fiecare din fapături să se odihnească, să pună capăt adică vechii lor neorânduiei⁹⁹”. În ziua a șaptea Dumnezeu nu Se mai arată în ipostaza de Creator, ci ca Proniator, purtând de grijă celor create, nefiind, așadar, lipsit de anume lucrare (cf. Ioan 5, 17).

Oamenii au fost creați la sfârșitul zilei a șasea, urmând ca în ziua a șaptea să participe la odihna lui Dumnezeu. Dar ei au ratat această odihnă. De aceea, în citatul de mai sus se arată că omul este chemat la odihnă ca unul care a pierdut-o, odihnă ce se va împlini în ziua a opta, ziua Învierii Domnului. Chiar inaugurată fiind, această zi începe pentru fiecare om în parte doar odată cu mutarea veșnică la Hristos.

Sfântul Maxim Mărturisitorul tâlcuiește astfel zilele 6, 7 și 8: „Ziua a șasea indică ideea existenței simple a fapturilor; a șaptea înseamnă modul existenței fericite a lor; iar a opta indică taina negrăită a veșnicei existențe fericite a fapturilor¹⁰⁰”. Această împărțire amintește de cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: purificarea, iluminarea și îndumnezeirea.

4 a: **Aceasta-i cartea facerii cerului și a pământului, de la facerea lor.**

Facerii: „prin folosirea acestui termen aici, creația este demitizată, ea devine începutul istoriei și nu, ca în Sumer sau Egipt, relatarea unor serii de încrucișări divine (BJ)¹⁰¹.”

„Aici se încheie primul referat biblic asupra creației; de aici începe cel de al doilea, al cărui centru este omul. Pentru a marca hotarul dintre ele, versiunea de față a adoptat felul în care o seamă de versiuni occidentale împart versetul în a și b¹⁰².”

Facerii: „**γένεσις** (Textul Masoretic: **toledhoth**: un plural): termenul care dă titlul primei cărți a Torei. El rezumă evenimentele relatate până aici. În acest singur cuvânt Philon descoperă tema lumii create de Dumnezeu universului (*Opif. 12*)¹⁰³.”

4 b: **În ziua când Domnul Dumnezeu a făcut cerul și pământul,**

5: **pe pământ încă nu era nici un copăcel, și nici o buruiană încă nu odrăslise, pentru că Domnul Dumnezeu nu trimisese încă ploaie pe pământ și încă nu era om ca să lucreze pământul;**

⁹⁶ BBVA, p. 24

⁹⁷ SEP 1, p. 56 – Aici avem o altă opinie, socotind că *cerul* dintru început e totuna cu lumea nevăzută a îngerilor, chiar dacă această presupunere e combătută de alți teologi mai noi. Altfel, însă, am constata, asemenea lui Didim, că apariția îngerilor rămâne fără explicație.

⁹⁸ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, XLIV, 3

⁹⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 142, 1

¹⁰⁰ *Capete despre cunoștința de Dumnezeu*, 56

¹⁰¹ GEN, p. 329

¹⁰² BBVA, p. 24

¹⁰³ SEP 1, p. 56

Este evocată ploaia, ca semn al binecuvântării divine și al fertilității; totodată, se cere intervenția omului, care să lucreze pământul. Creația va ajunge la scopul său prin împreună-lucrarea lui Dumnezeu și a omului.

6: ci numai un abur ieșea din pământ și umezea toată fața pământului.

Abur: SEP 1 traduce cu *izvor*: „în Textul Masoretic apare un cuvânt rar, **edh**, care s-ar traduce prin *nor*, *abur*. Philon vede o alegorie pentru Logos, *care udă sufletul cu virtuți* (*Post.* 127-129), iar Părinții dau cuvântului un sens hristologic, baptismal¹⁰⁴.

În continuare, Scriptura revine asupra creării omului, semn că acesta reprezintă coroana creației:

7: Și Domnul Dumnezeu l-a zidit pe om din țărână luată din pământ, și a suflat asupra lui suflare de viață și s-a făcut omul întru suflet viu.

„În ebraică: **adam** = om; **adama** = pământ. Aceste două substantive comune îi vor da primului om numele său propriu: Adam¹⁰⁵. „Iahve este reprezentat ca un olar ce îl modelează pe om din lut, însuflețindu-l apoi. Până în epoca Părinților Bisericii, metafora olarului și a puterii pe care acesta o are asupra lutului este folosită pentru a reda puterea suverană a lui Dumnezeu, cf. Isaia 29, 16; 49, 9; 64, 7; Sirah 33, 13¹⁰⁶.

L-a zidit: SEP 1 traduce: *Dumnezeu a plăsmuit omul – praf și pământ*: „verbul **πλάσσω** apare încă de trei ori în acest capitol: în v. 8; v. 15 (cu referire la om); în v. 19 (cu referire la animale). Pentru greci, verbul respectiv evocă activitatea olarului, de pildă, sau a sculptorului. Mulți exegeți antici opun omul *plăsmuit* (terestru) celui *făcut* (din Facerea 1, 26-27). Este cazul lui Philon și Origen. Alții nu fac această distincție: Irineu, *Dem.* 11; *Epistola către Diognet* 10, 2. ♦ *praf* [la Anania: *țărână*] (**χρως**) este o apozitie. Unele manuscrise vechi adaugă un participiu (*luând*), pentru a face sensul mai clar. Pavel opune primul om/Adam, *făcut din praf*, celui de-al doilea, venit din cer (I Corinteni 15, 47-49). Pentru Philon, Dumnezeu a ales cea mai bună țărână în vederea plăsmuirii omului (*Opif.* 137). Pentru creștini (după Psalmi 21, 16; Ecclesiast 3, 20 etc.), *praful* este semnul umilinței (spirituale). Omul trebuie să se umilească, întrucât a fost plăsmuit din praf (Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen. XII*; Vasile, *De origine hominis* II, 2; 12). ♦ *sufflare* (**πνοή**, ebr. **nišmah**), diferită de *duh* (**πνευμα**, ebr. **ruah**). Același cuvânt apare în Fapte 2, 2, la Cincizecime, și în Fapte 17, 25. După Textul Masoretic, Dumnezeu îi suflă lui Adam *în nări*; după Septuaginta, *în față*. Pentru Tertulian, omul primește în acest moment spiritul, inteligența, devenind asemenea lui Dumnezeu; pentru Irineu, Ioan Gură de Aur, Augustin, omul primește acum sufletul¹⁰⁷.

S-a făcut omul întru suflet viu: „Textul Masoretic: *și s-a făcut omul ființă vie. S-a făcut:* a devenit; a trecut în alt mod de existență. În Septuaginta: *și s-a făcut omul întru suflet viu* (**eis psychin zoosan**), care poate fi tradus și: *întru suflet care trăiește*, adică nemuritor. Sufletul omului (altceva decât *viața*) s-a născut din suflarea lui Dumnezeu și l-a învăluit (l-a îmbrăcat) pe om odată cu aceasta, dar și cu tendința de a fi *absorbit*: particula **eis [is]** înseamnă și *întru* (înăuntru) și *spre* (direcție, scop). În I Paralipomene 12, 18 se spune că Duhul *l-a îmbrăcat* pe Amasai, care a rostit o profeție. Acest **endyno** înseamnă *a îmbrăca*, cu sensul de a lua complet în stăpânire; *a se îmbrăca* = a intra în posesia cuiva sau a ceva. În acest sens duhovnicesc îl va folosi Pavel în Romani 13, 14: *...îmbrăcați-vă în Domnul Iisus Hristos*, în Galateni 3, 27: *...în Hristos v-ați îmbrăcat și în Coloseni 3, 12: ...îmbrăcați-vă cu simțăminte de-ndurare, de bunătate...* Așadar, omul nu e o simplă *ființă vie*, asemenea tuturor celorlalte, ci trup cu suflet viu, aparținând celor două lumi, materială și spirituală. Având un caracter antinomic (în același timp exterior și interior trupului), el este – ontologic – apt și pentru experiențele mistice (extaz

¹⁰⁴ SEP 1, p. 56

¹⁰⁵ BBVA, p. 24

¹⁰⁶ GEN, p. 330

¹⁰⁷ SEP 1, pp. 56-57

și entaz)¹⁰⁸. Dacă ființa nu poate fi decât vie, sufletele pot fi și moarte, când se cufundă într-o falsă existență, îndepărtându-se de Creator.

Încă de la facerea sa, omul se bucură de o atenție specială: „Pe toate le-a făcut Dumnezeu cu Cuvântul, că pe toate le-a socotit secundare; numai facerea omului, operă veșnică, o socotește vrednică de mâinile Lui.”¹⁰⁹ Cât privește „mâinile” lui Dumnezeu, vom spune, în acord cu Sfinții Părinți, că acestea desemnează pe Fiul și pe Duhul Sfânt și un mod al Lor de a lucra diferit de toată lucrarea de până acum.

Referatul biblic afirmă că trupul omului e alcătuit din pământ, fapt susținut de cele mai multe dintre tradițiile lumii. Și numele primului om, *Adam*, derivă din ebraicul *adamah* care înseamnă *pământ*. Nu numai în limba ebraică întâlnim această filiație: „Dumnezeu a făcut pe om din humă, de unde îi vine și numele: *homo* = om. Poeții grecilor afirmă și ei același lucru când spun că omul a fost făcut din lut de către Prometeu; faptul în sine este exact, numai numele creatorului diferă.”¹¹⁰

Dar ce folos are Dumnezeu de pe urma omului, dacă l-a creat pentru Sine? „Divinitatea a făcut pe om pentru ca să fie cineva care să-i înțeleagă opera, adică rânduiala Providenței, rațiunea creațiunii, puterea realizării, pe care să le și admire cu simțirea și să și exprime această admirație.”¹¹¹

Omul este o îndoită realitate: el e trup material și suflet viu. Prin trup aparține lumii materiale văzute, iar prin suflet, celei spirituale și nevăzute. „Ce este omul, decât o ființă rațională alcătuită din suflet și trup?”¹¹² „De vreme ce avem trupul din pământ și sufletul din cer, suntem în același timp pământ și cer și de aceea ne rugăm să se facă voia lui Dumnezeu și-ntr-o parte și-n cealaltă, adică în corp și în spirit”¹¹³. Chiar dacă sufletul e din insuflare divină, acesta nu e parte din divinitate și nici preexistent trupului: „Sufletul nu e din ființa, ci din voința lui Dumnezeu. El este așadar creat și devine nemuritor prin voința lui Dumnezeu”¹¹⁴.

Create de Dumnezeu, sufletul și trupul au amândouă o valoare pozitivă. „Ființa umană alcătuită din trup și suflet este indestructibil unită. Această ființă care suferă toate patimile sufletului și ale trupului, care activează și realizează toate câte sunt legate de simțuri și de judecata rațională, are, prin această înlănțuire, perspectiva unui singur țel”¹¹⁵. „Scopul vieții umane este trăirea în fericire și în contemplarea lui Dumnezeu. Fericirea aparține nu numai sufletului, ci și trupului. Amândouă au trăit împreună, amândouă ating același scop împreună”¹¹⁶. „Lăuntric, este omul nostru făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, iar cel din afară este cel făcut din țărână. [...] Așadar, precum sunt doi oameni, la fel și viața este dublă: una a omului lăuntric și alta a celui din afară. Cele mai multe fapte ale omului lăuntric ajung la omul din afară, așa cum neprihana omului lăuntric trece și la neprihana trupezască”¹¹⁷. Dumnezeu „a unit pe cele despărțite și a împreunat lutul cu duhul, alcătuiind omul, această ființă văzută și nevăzută, vremelnică și nemuritoare, pământească și cerească, care se atinge de Dumnezeu și nu-L cuprinde, care, cu cât se apropie de Dumnezeu, cu atât se depărtează”¹¹⁸.

Dacă omul e după chipul lui Dumnezeu, aceasta implică și aceea că trup și suflet, cu toate facultățile acestuia, sunt aduse deodată la existență: „dimpună cu sufletul au coexistat și mintea și cuvântul nostru, fără a fi preexistat sau presubzistat unul înaintea altuia, întrucât aceste trei sunt deodată una și ne-au fost date toate într-un singur duh de viață –, așa deci cum în

¹⁰⁸ BBVA, p. 24

¹⁰⁹ Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, II, 18

¹¹⁰ Lactanțiu, *Dumnezeieștile instituții*, II, 10, 3-5; apud I.G. Coman, *Patrologie* II, p. 226

¹¹¹ Lactanțiu, *Dumnezeieștile instituții*, VII, 5, 3-5; apud I. G. Coman, *Patrologie* II, p. 229

¹¹² Sf. Iustin Martirul, *Despre înviere*, 8; apud I. G. Coman, *Patrologie* I, p. 301

¹¹³ Sf. Ciprian al Cartaginei, *Despre rugăciunea domnească*, XV

¹¹⁴ Sf. Iustin Martirul, *Dialog cu iudeul Trifon*, V

¹¹⁵ Atenagora Atenianul, *Despre învierea morților*, XV; apud I. G. Coman, *Patrologie*, I, p. 351

¹¹⁶ Atenagora Atenianul, *Despre învierea morților*, XV; apud I. G. Coman, *Patrologie*, I, p. 351

¹¹⁷ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, LXXII, 19-20

¹¹⁸ Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre preoție*, LXXV

acestea n-a preexistat și nu a presubzistat una înaintea alteia, fiind o singură ființă și fire, tot așa nici în Sfânta Treime cea de-o-ființă și de-o-cinstire n-a preexistat o persoană înaintea alteia”¹¹⁹.

8: Și Domnul Dumnezeu a sădit un rai în Eden, spre răsărit, și l-a pus acolo pe omul pe care-l zidise.

Rai: „în ebraică: **gan** = grădină. Septuaginta îl preferă pe **paradeisos** [**paradisos**] = paradis, rai, spre a-i sublinia caracterul cu totul special”¹²⁰. SEP 1 a tradus prin *grădină*: „tocmai pentru a transmite imaginea concretă a acestui *loc* primordial. *Raiul* a căpătat un sens propriu, în românește, așa încât se poate spune *grădina raiului*, fără a resimți expresia ca pleonastică. **Παράδεισος** vine dintr-un cuvânt persan și denumește un parc destinat plimbărilor și destinderii regale”¹²¹. Mai amănunțit: „Cuvântul [**παράδεισος** – ebr. **pardes**] a fost împrumutat în ebraică din iraniană, **pai-ri-daeza** *parc îngrădit*. În ebraica târzie, cuvântul **pardisu/pardes** a dezvoltat sensul de *grădină a plăcerilor, pădure*; aceeași dezvoltare semantică o are și gr. **παράδεισος**, care inițial denumea parcul regilor persani. Prin intermediul Septuagintei, cuvântul intră în vocabularul religios, denumind fie *grădina lui Dumnezeu*, fie *starea de pace și fericire de la începutul și sfârșitul timpurilor*. Pentru popoarele antice, grădina era simbolul ordinii, fertilității și vieții”¹²²

Eden: „imposibil de localizat geografic, dar cu semnificația de *bucurie, desfătare*”¹²³. „Cuvântul ebraic **eden**, o denumire geografică ce nu poate fi localizată, este identic semantic cu sumerianul **edin**, *stepă, deșert*, dar iudeii l-au apropiat de **eden**, *desfătare, bucurie*, din radicalul **dn** – *bucurie, desfătare*”¹²⁴.

Spre răsărit: „Septuaginta indică un punct cardinal, în vreme ce cuvântul din Textul Masoretic (**miqqedhem**, literal: *în față*) poate fi interpretat și ca însemnând *la început* (aşadar cu valoare temporală). La Philon, răsăritul simbolizează Înțelepciunea (*QG I, 7*), la Părinți, pe Iisus (cf. Zaharia 6, 12; Luca 1, 78). Grigorie al Nyssei explică prin acest verset obiceiul de a se ruga cu fața spre răsărit”¹²⁵.

Se vorbește despre sădirea raiului după odihna lui Dumnezeu, cumva ca și când s-ar anticipa o nouă zi (deși ne aflăm tot în ziua a șaptea): „Pentru ce, deci, n-a făcut în ziua a șaptea raiul ce avea să fie, ci l-a sădit la răsărit după aducerea la existență a întregii creații? Fiindcă Dumnezeu, ca Unul Care cunoaște dinainte toate, a zidit creația într-o ordine și într-o stare bine împodobită, și a rânduit cele șapte zile ca o închipuire a celor șapte veacuri viitoare, iar raiul l-a sădit după acestea, ca unul ce este un semn al veacului viitor. Pentru ce, deci, Duhul Sfânt n-a legat ziua a opta cu cele șapte zile precedente? Fiindcă nu era potrivit să o numere pe aceasta împreună cu ciclul acestor zile, în care una și a doua și celelalte șapte revenind în cerc alcătuiesc săptămânile, în care sunt tot atâtea prime zile, câte săptămâni sunt, ci trebuia ca aceea să fie în afara acestora, ca una ce nu are început sau sfârșit. Fiindcă nici nu este o zi care acum nu este, dar are să fie și să primească un început în viitor; ci ea a fost înainte de veacuri, este și acum și va fi în vecii vecilor; despre ea se spune că va primi un început atunci când pur și simplu va veni și se va descoperi, la sfârșit, ca o zi neînserată și fără de sfârșit prin faptul că ajunge la noi”¹²⁶.

9: Și Domnul Dumnezeu a făcut să răsară din pământ tot soiul de pomi plăcuți la vedere și buni la mâncare, precum și pomul vieții în mijlocul raiului și pomul cunoștinței binelui și răului.

¹¹⁹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice*, I

¹²⁰ BBVA, p. 24

¹²¹ SEP 1, p. 57

¹²² GEN, p. 330

¹²³ BBVA, p. 24

¹²⁴ GEN, p. 330

¹²⁵ SEP 1, p. 57

¹²⁶ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri etice*, I, 1

„Pomul vieții, simbol al nemuririi”¹²⁷. „În multe tradiții religioase este consemnată existența arborelui lumii, ce își are rădăcinile în ținuturile subpământene, iar vârful său atinge cerul. Așezat în centrul lumii, unește cele trei zone cosmice – cerul, pământul și străfundurile. El este o *imago mundi*, un simbol al înnoirii permanente, al regenerării cosmice, și, deci, al fertilității universale, al realității absolute și al imortalității. În tradițiile indice și iraniene, strămoșul mitic s-a hrănit cu fructele sale sau datorită lui a căpătat nemurirea. În Iezechie 31 și Daniel 4, 7-9 arborele vieții poartă întreg universul și hrănește toate creaturile. Datorită unei vechi tradiții iudaice, care apropia arborele vieții de crearea lui Adam și mântuirea mesianică, autorii creștini au văzut în arborele vieții prefigurarea Crucii. Astfel *lignum* sau *arbor vitae* devine un simbol important a două teme creștine esențiale – Paradisul și Crucea. Anumite credințe, cu mare răspândire și audiență în popor, au făcut să se ivească convingerea provenienței crucii pe care a fost răstignit Iisus din lemnul arborelui vieții”¹²⁸. *Pomul cunoștinței binelui și răului*: „Așezat în Paradis alături de arborele vieții, opune unității acestuia dualitatea (bine/rău) și va fi instrumentul căderii lui Adam”¹²⁹. Tot despre cei doi pomi: „*pomul vieții*: cf. Proverbe 11, 30; 13, 12; 15, 4; *I Enoh* 25, 4-5; *Testamentul lui Levi* 18, 10-11; *II Enoh* 8, 3. Simbol eshatologic: la sfârșitul lumii, credincioșii vor gusta din pomul vieții. Pentru creștini simbolizează și *lemnul crucii* (cf. Fapte 5, 30; 10, 39; Galateni 3, 13; I Petru 2, 24). A fost identificat cu un măslin (*Viața lui Adam și a Evei* 36, 2; 40, 1-2; *Evanghelia lui Nicodim* 3), cu vița de vie [...], cu un palmier (Psalmi 91, 13). ♦ Denumirea celui de-al doilea pom a fost simplificată, devenind, la Părinți, *pomul cunoașterii*. Foarte des cei doi pomi sunt puși în opoziție de comentatori, pomul vieții având sensul pozitiv. *Pomul cunoașterii* este pomul discernământului, la Philon (*Somn.* II, 70); Augustin vede în el simbolul liberului arbitru (*Civ. Dei* XIII, 21). A fost identificat cu lămâiul, cu vița de vie, dar mai ales cu smochinul din frunzele căruia Adam și Eva își vor împleti cingători, după cădere (identificarea e cunoscută și criticată de Grigorie al Nyssei, *Cant., Prolog*)”¹³⁰.

„Toți așează în rai pomul rădăcină a vieții și pomul științei care deosebește binele de rău și ceilalți pomi plini de vigoare, plini de viață, cu respirație și gândire. Din acestea se înțelege că raiul nu poate părea pământesc, nu este în afara noastră, ci în noi, în ceva viu, care trăiește din puterile sufletului și din insuflarea Sfântului Duh”¹³¹. La raiul sensibil putem ajunge doar descoperind raiul lăuntric.

10: Și din Eden ieșea un râu care uda raiul, iar de acolo se împărțea în patru brațe.

„*Brațe* (*αρχύς*): după Ioan Gură de Aur, Ambrozie, Augustin: Gange, Nil, Tigru, Eufrat; după Efreem: Dunăre, Nil, Tigru, Eufrat. Plecând de la polisemia termenului *αρχή*, Philon vorbește despre cele patru virtuți cardinale care izvorăsc din Logos: prudența, curajul, cumpătarea, dreptatea. Pentru Ciprian (*Ep.* 63, 8), Hipolit (*Com. Dan.* I, 16-17), fluviul este Iisus care se revarsă în lume prin cele patru Evanghelii”¹³².

11: Numele unuia era Fison; acesta înconjoară toată țara Havila, în care se află aur,

12: iar aurul din țara aceea este bun; tot acolo se găsește bdeliu și piatra de onix.

Intenția autorului nu e „aceea de a localiza grădina Raiului, ci de a arăta că toate marile fluvii, *arterele vitale* ale celor patru regiuni ale pământului, își au izvorul în Paradis, tot acolo fiind, printre ele, și originea fertilității întregului pământ. De aceea nu este de mirare că această geografie este nesigură și confuză”¹³³.

¹²⁷ BBVA, p. 24

¹²⁸ GEN, p. 330

¹²⁹ GEN, p. 330

¹³⁰ SEP 1, p. 57

¹³¹ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, XLV, 3

¹³² SEP 1, p. 58

¹³³ GEN, p. 331

Fison (= săltător) înconjoară țara *Havila* (= cerc; nisip aurifer), bogată în aur, bdeliu și onix. Aurul evocă dragostea și lumina divină. Bdeliul e un fel de rășină, străvezie și foarte mirositoare, provenind de la un arbore care crește în Arabia. Rășina simbolizează puritatea și nemurirea, iar arborii care o produc sunt, uneori, luați drept simbol al lui Hristos. Onixul e o piatră prețioasă, compusă din straturi de diferite culori; i se atribuie puteri benefice. Se poate presupune că autorul biblic a dorit să descrie, prin toate acestea, realități spirituale, potrivite stării paradisiace. Textul grec vorbește aici despre *piatra neagră* și *piatra verzuie*.

13: Numele râului al doilea este Gihon. Acesta înconjoară tot ținutul Etiopiei.

Gihon (= izvorul apei; valea harului) înconjoară țara Cuș (= țara fețelor arse), numele ebraic al Etiopiei. Înțelesul mistic al *fețelor arse* e acela al primirii luminii dumnezeiești. Gihon este identificat, cel mai adesea, cu Nilul.

14: Și râul al treilea este Tigru; acesta curge prin fața Asiriei; iar râul al patrulea este Eufratul.

Tigru (= săgeată) și *Eufrat* (= apă dulce; râul rodniciei) sunt cunoscute. Fiind vorba despre patru râuri, număr al elementelor și al punctelor cardinale, se sugerează că întreg pământul (întreaga creație) poate fi o grădină a bucuriei. *Asiria* < *Asur*: oraș pe Tigru, cea mai veche capitală a imperiului asirian, căruia îi dă și numele¹³⁴.

15: Și Domnul Dumnezeu l-a luat pe omul pe care-l zidise și l-a pus în rai ca să-l lucreze și să-l păzească.

Sfinții Părinți sunt de acord că e vorba de raiul lăuntric; el trebuia lucrat și păzit prin ascultarea poruncilor dumnezeiești, laude și rugăciune contemplativă. Cerându-i omului să păzească grădina raiului (cea lăuntrică), Dumnezeu îl avertizează că are un vrăjmaș, care se va dovedi a fi nu diavolul, în primul rând, ci propria-i neascultare.

16: Și Domnul Dumnezeu i-a dat lui Adam poruncă și i-a zis: „Din toți pomii raiului poți să mănânci,

„Prima apariție în Septuaginta a lui Adam, ca nume propriu. Până acum, ebraicul **adham** fusese redat prin **άνθρωπος**. ♦ [*poruncă*]: **εντολή** sugerează autoritatea binevoitoare a lui Dumnezeu față de Adam. Philon îi dă sensul de *sfat*, *precept*, nu de poruncă (*LA* I, 93). Adam are nevoie de îndrumare, nu de reprimare. Stăpânii poruncesc, prietenii îndeamnă (cf. Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen. XIV*)¹³⁵.

17: dar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, cu moarte vei muri!”

Cu moarte vei muri: „expresia semnifică moartea inevitabilă și totală¹³⁶. Aici, Anania preferă să se apropie de textul ebraic. SEP 1 are: *dar să nu mâncați... când veți mânca... de moarte veți muri*: „Septuaginta trece de la pers. I sg. La pers. a II-a pl., spre deosebire de Textul Masoretic, care păstrează peste tot singularul. Philon interpretează astfel schimbarea de persoană: numai înțeleptul poate găsi binele, în vreme ce abținerea de la rău privește pe toată lumea (*Leg. I*, 101-104). ♦ *de moarte veți muri*: (...) construcția greacă, extrem de percutantă, calchiază ebraicul **moth tamuth**. Versetul ridică o problemă dificilă: Adam și Eva, deși au mâncat din pomul interzis, n-au murit. Din formula intensivă *veți muri cu moarte*, Philon deduce că este vorba despre moartea sufletului (*Leg. I*, 105-107; de asemenea Origen, *Hom. Gen. XV*, 2). Alții (Iustin, *Dialogul cu Trifon*, 81), care interpretează o zi a lui Dumnezeu ca având o mie de ani, spun că Adam n-a atins sfârșitul primei zile milenare (murind la 930 de ani)¹³⁷. „Cunoașterea este un privilegiu divin pe care omul îl va uzurpa prin păcatul original¹³⁸ (*Facerea* 3, 5). Acest tip de cunoaștere nu înseamnă nici omnisciență, pe care omul căzut n-o poate avea, nici discernământ moral, pe care-l avea omul inocent, Dumnezeu neputându-l

¹³⁴ GEN, p. 331

¹³⁵ SEP 1, p. 58

¹³⁶ BBVA, p. 24

¹³⁷ SEP 1, p. 58

¹³⁸ Noi am zice că omul era chemat la un *alt fel* de cunoaștere.

refuza creaturii sale raționale, ci ea înseamnă facultatea de a decide singur între ceea ce este bine și ceea ce este rău și de a acționa în consecință. Încălcarea interdicției divine reprezintă o revendicare de autonomie morală prin care omul își reneagă statutul său de creatură (cf. Isaia 5, 20), păcatul originar – atingerea de fructul oprit – devenind astfel un atentat la suveranitatea lui Dumnezeu, o revoltă orgolioasă (BJ)¹³⁹. „Adam și Eva supraviețuiesc, iar pedeapsa lor (Facerea 3, 16-19) se referă la moarte ca simbol al unei vieți mizerabile, păcatul săvârșit de ei meritând însă pedeapsa cu moartea (BJ)¹⁴⁰. Acestea vor fi tratate mai nuanțat în capitolul următor.

Sfinții Părinți văd aici începutul Postului. Avertizat că are un vrăjmaș, omul e învățat în ce chip să-l biruie, prin ascultare de poruncă și post. O altă traducere a versetului 16 sună astfel: *Și a sfătuit Domnul Dumnezeu pe Adam. „Vezi câtă cinste îi dă omului, chiar de la început? N-a spus: I-a poruncit, sau I-a dat ordin.”*¹⁴¹ Mai există un motiv al interdicției: „deoarece cel rânduit să se ridice la atâta slavă și desfătare trebuia să străvadă că are pe Dumnezeu deasupra lui ca Împărat și Domn, ca nu cumva prin atâtea bunătăți date de-a gata să lunece în părerea că e liber de stăpânirea și de sub puterea Celui ce stăpânește peste toate, i-a dat îndată o lege și a unit cu călcarea ei amenințarea pedepsei”¹⁴².

Chiar dacă vom reveni asupra pomului cunoștinței binelui și răului, credem că e potrivită aici o primă analiză a acestuia: „pomul din care culegem o cunoaștere *amestecată* face parte din numărul pomilor oprți. În schimb, rodul lui, al cărui apărător s-a făcut șarpele, e un amestec de contradicții, poate din pricină că, potrivit firii sale, răul nu ni se oferă direct și pe față. Căci dacă, într-adevăr, răul nu lăsa urme atât de nenorocite, n-ar fi fost împodobit cu etichetă bună pentru ca să trezească pofta în cei pe care i-a înșelat. Așa se face că răul a fost înfățișat în chip învăluit, sub două aspecte, pe de o parte ascunzând în taină, printr-o cursă vicleană, pieirea omului, în vreme ce, pe de altă parte, el poartă la arătare chipul binelui. [...] Aceasta nu înseamnă că rodul din pomul oprit e ceva cu totul rău, pentru că e înfățișat ca podoabă înflorită a binelui, ci doar numai pentru că, în sinea lui, el e ceva compus din amândouă, din care cei care nu vor asculta și vor gusta – a zis Domnul – *cu moarte vor muri*. Prin aceasta s-a statornicit răspicat învățătura că, după firea lui, binele este simplu și unitar și străin de orice duplicitate și de orice dezbinare, pe când, dimpotrivă, răul apare ca ceva neunitar și ispititor la înfățișare, întrucât ai crede că e vorba de altceva decât confirmă mai târziu experiența, încât, cum confirmă experiența, cunoașterea lui devine temei și prilej de moarte și pieire”¹⁴³.

18: Și a zis Domnul Dumnezeu: „Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor pe potrivă lui”.

Să-i facem: „Septuaginta folosește din nou pluralul, pentru a pune plăsmuirea femeii pe același plan cu plăsmuirea bărbatului, în vreme ce Textul Masoretic are aici singularul (*voi face*)”¹⁴⁴. *Pe potrivă lui:* „ca și cum el ar sta față-n față cu propria sa imagine”¹⁴⁵.

19: Și din pământ a mai zidit Domnul Dumnezeu toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la Adam ca să vadă cum le va numi; și oricum va numi Adam toată ființa vie, ea așa se va numi.

Păsările sunt enumerate aici după mamifere, create ulterior: „indiferent de ordinea creării lor (compară cu 1, 20-27), toate viețuitoarele au fost făcute pentru om”¹⁴⁶. Aici, „Textul

¹³⁹ GEN, p. 331

¹⁴⁰ GEN, p. 331

¹⁴¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XIV, 3

¹⁴² Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, I

¹⁴³ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, XX

¹⁴⁴ SEP 1, p. 58

¹⁴⁵ BBVA, p. 24

¹⁴⁶ BBVA, p. 24

Masoretic e greu de înțeles: *tot ce omul va numi, adică suflet viu, va fi numele său*. Septuaginta propune o versiune mai clară¹⁴⁷.

20: Și a pus Adam nume tuturor dobitoacelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpului; dar pentru Adam nu s-a găsit ajutor pe potrivă lui.

Se pregătește despărțirea femeii de bărbat. Aceasta s-a petrecut în ziua a șaptea sau, cum s-a arătat mai sus, într-o anticipare a zilei a opta. Dovadă că omul e chemat încă de la început la odihna veșnică. Petrecută în ziua odihnei divine, despărțirea femeii de bărbat, chiar dacă nu adaugă ceva nou creației, e încă un act excepțional de care se bucură omul, după prima binefacere, care a fost aducerea sa la existență.

Adam e chemat să pună nume tuturor vietăților. „În gândirea popoarelor vechi, numele era ca o imagine sau umbră a celui ce-l purta, un simbol al personalității acestuia, pe care o putea reprezenta. Și în Israel era răspândită credința în legătura strânsă dintre nume și purtătorul său. Pronunțarea unui nume transpune energia potențială în forță operantă; Adam denumește ființele instaurând astfel dominația sa asupra lor”¹⁴⁸.

21: Atunci Domnul Dumnezeu a adus asupra lui Adam un somn adânc, și el a adormit; și a luat una din coastele lui și locul ei l-a plinit cu carne.

SEP 1 traduce: *Dumnezeu l-a toropit pe Adam și l-a cufundat în somn*: „l-a toropit: Septuaginta spune exact *Dumnezeu a aruncat o toropeală (εκστασις) asupra lui Adam*. Termenul grec nu are aici sensul de extaz, ci de *toropeală, stare de leșin*. După Philon, termenul desemnează calmul gândirii (*Her. 249; LA II, 26-30; QG I, 24*); Ioan Gură de Aur vorbește de un somn letargic: *Hom. Gen., 120*); Metodiul însă vede plăcerea extatică prefigurând unirea sexuală (*Banchetul II, 2*); Augustin vede extazul profetic în care lui Adam i se revelează taina căsătoriei sau patimile lui Hristos (*Gen. Litt. IX, XIX, 34-36*). ♦ *coastă*: cuvântul grecesc (*πλευρά*) desemnează, de fapt, *partea laterală a trupului*. Philon îl înțelege așa (*LA II, 19-21; QG I, 27*); de asemenea, Clement Alexandrinul (*Pedagogul III, 19, 1*), care vorbește despre singurul *loc moale* al lui Adam, pe care Dumnezeu l-a luat spre a face un locaș pentru sămânța lui, pe Eva. Tradiția creștină a făcut apropierea între coasta lui Adam (*partea laterală a trupului*) și locul unde Iisus a fost împuns cu sulița, pe cruce (cf. Ioan 19, 34)¹⁴⁹. „*Coastă* redă gr. *πλευρά*, care la rândul său traduce ebr. *șela*, simbol al legăturii și atracției puternice dintre bărbat și femeie, care originar au fost un singur trup”¹⁵⁰. *Carne* avea și înțelesul său propriu, dar și pe acela de *trup*, ca și pe cel de *legătură de rudenie*. „Încetul cu încetul se va dezvolta opoziția între cele două componente ale omului, carnea, partea fragilă și perisabilă a sa, și spiritul care o animă, făcând-o să devină vie”¹⁵¹.

Asupra acestei probleme vom reveni ceva mai jos.

22: Iar coasta pe care Domnul Dumnezeu o luase din Adam a prefăcut-o în femeie și a adus-o la Adam.

A prefăcut-o: „literal: a zidit-o (a folosit-o ca materie pentru o construcție elaborată)”¹⁵².

Scriptura a arătat că Dumnezeu a făcut pe om bărbat și femeie. Astfel se explică și absența oricărei indicații privind însuflețirea femeii. Aceasta primise deja, la sfârșitul zilei a șasea, suflarea lui Dumnezeu.

Asupra lui Adam a fost trimis *somn greu* sau *somn adânc*. *Septuaginta* folosește *ekstasis*, extaz, ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că omul nu este pasiv ci, prin ieșirea din sine către Creator, contribuie și el la această lucrare. Somnul lui Adam e și o prefigurare a morții, pentru ca la trezire din coasta sa să se fi ivit femeia. „Dacă înveți cele de la Dumnezeu, acel izvor al neamului omenesc, anume Adam, care a sorbit somnul înainte de a fi înșelat de odihnă,

¹⁴⁷ SEP 1, p. 58

¹⁴⁸ GEN, p. 331

¹⁴⁹ SEP 1, p. 59

¹⁵⁰ GEN, p. 331

¹⁵¹ GEN, p. 331

¹⁵² BBVA, p. 24

a adormit înainte de a fi muncit, ba înainte de a fi și mâncat, sau de a fi vorbit, ca să se vadă că somnul este un indice natural mai de frunte decât toate cele naturale. De aceea suntem determinați să-l socotim ca fiind chiar de atunci imaginea morții. Iar dacă Adam prefigura pe Hristos, somnul lui Adam era moartea lui Hristos, care avea să adoarmă în moarte, pentru ca de la vătămarea coastei Lui, Biserica să fie închipuită ca mamă adevărată a celor vii¹⁵³.

O apropiere se poate face și între modul în care femeia și-a luat trupul din Adam și cel în care Adam cel Nou, Hristos, Și-a luat trupul din Fecioara: „Dumnezeu a luat din Adam părțica trupului său și a umplut locul cu altă carne, iar trupul pe care l-a luat l-a zidit într-un om întreg, dar nu i-a adăugat lui Adam un suflet în locul celui pe care l-a luat împreună cu coasta sa, nici iarăși nu l-a sporit pe acesta în Eva; ci era ca și cum trupul cel luat în locul coastei avea plinirea, dar sufletul încă nu. Dar ascultă acest lucru încă și mai limpede. Dumnezeu a luat din Fecioară un trup înzestrat cu minte și însuflețit, pe care l-a luat de la Adam și a umplut locul lui cu altă carne; și luând din ea acest trup i-a dat lui Duhul Său cel Sfânt și l-a umplut cu ceea ce nu avea sufletul lui (Adam), cu viața veșnică. Căci carnea plinită în locul coastei lui Adam în trupul său, aceasta era arvuna și chezașia Iconomieii lui Dumnezeu, ca iarăși să ia coastă din coastă și să-i dea în locul ei nu iarăși trup, căci acesta a fost plinit mai dinainte, ci în chip ființial Duhul lui Dumnezeu; ca, așa cum femeia s-a făcut din coasta lui Adam și toți oamenii muritori s-au născut din ea, așa și din trupul femeii să se nască bărbatul, Hristos Dumnezeu, și din El toți să se facă nemuritori și să plinească ceea ce Adam avea mai mult decât femeia. Dar ce anume avea mai mult acela? Carnea care fusese plinită în locul coastei din trupul său. Fiindcă luând, ca să spun din nou aceleași lucruri, din Fecioară trupul, Hristos trebuia să plinească din nou locul său, așa cum a plinit odinioară și coasta lui Adam. Dar fiindcă acest lucru trebuia să se facă nu spre stricăciune, ci spre nesticăciune, plinirea s-a făcut prin Duhul, iar nu prin carne, ca firea lui Adam să se plasmuiască din nou și cei ce aveau să se facă copii ai lui Dumnezeu prin Duhul Sfânt să ia naștere din nou, și așa toți cei care cred în El să se facă rude ale Lui și un singur trup¹⁵⁴.

23: Și a zis Adam: „De data aceasta iată os din oasele mele și carne din carnea mea!; ea se va numi femeie, pentru că a fost luată din bărbatul ei.

Greaca, la fel ca româna, „nu are cum să redea jocul de cuvinte din ebraică, unde cuvântul *ışşah* (femeie) este derivat din *ış* (bărbat)¹⁵⁵.

24: De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și cei doi vor fi un trup”.

Vor fi un trup: „literal: vor deveni o singură carne. Tradiția ebraică vorbește, în legătură cu acest verset, despre *căsătoria paradisiacă*, fixată de Dumnezeu ca normă ideală¹⁵⁶.

E uimitoare profeția lui Adam, privind o ordine în care nu avea nici un precedent! Cunoaștem de aici puterea de penetrare a minții nerobite păcatului. Se mai poate observa, în plus, și altceva: „Adam nu zice *suflet din sufletul meu* [...]. Ceea ce vine de la pământ îi aparține lui, însă el nu îndrăznește să reclame ca al său ceea ce nu se naște din pământ¹⁵⁷. O altă remarcă deosebit de interesantă vizează ereticii din orice vreme: „Toată Sfânta Scriptură a întrebuițat cuvântul *femeie* și cu sens de *fecioară*, după exemplul Evei celei încă nenunțate¹⁵⁸.

25: Adam și femeia lui erau amândoi goi și nu se rușinau.

Propriul trup era suficient veșmânt primilor oameni, căci slava dumnezeiască iradia din el. „Adam, înainte de păcat, era gol, dar nu se știa gol, fiindcă era îmbrăcat în virtuți¹⁵⁹.

¹⁵³ Tertulian, *Despre suflet*, XLIII, 9-10

¹⁵⁴ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri etice*, II, 7

¹⁵⁵ SEP 1, p. 59

¹⁵⁶ SEP 1, p. 59

¹⁵⁷ Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii*, I, 3

¹⁵⁸ Tertulian, *Despre rugăciune*, XXII

¹⁵⁹ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, LVIII, 12

Ajunși la sfârșitul capitolului referitor la facerea omului, vom concluziona împreună cu Metodiu de Olimp: „Omul este în lume ceva excepțional de valoros, pentru că Fiul lui Dumnezeu a luat trupul acestuia la venirea Sa pe pământ. Dar coroana omului o formează sufletul său, făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”¹⁶⁰.

CURSUL 3 – Căderea primilor oameni. Pedepsa și făgăduința.

Urmează relatarea călcării poruncii divine de către primii oameni, cunoscută sub numele de *păcat strămoșesc*. Acesta se transmite tuturor oamenilor, putând fi curățit prin Taina Botezului. „Cât timp purtăm chipul lui Adam, neapărat purtăm și patimile lui. Căci e cu neputință ca pământul să înceteze să dea o odraslă potrivit firii lui”¹⁶¹.

Omul primordial putea să nu moară, dar nu îi era imposibil să moară. Totul depinde de legătura sa cu Creatorul: „Adam a fost zidit cu un trup nestricăcios, dar material și încă nedeplin duhovnicesc. Și a fost așezat de Făcătorul ca un împărat nemuritor în această lume nestricăcioasă; nu spun numai în rai, ci în toată lumea de sub cer”¹⁶².

Posibilitatea căderii stă în voința liberă a omului. Dumnezeu nu-l silește să aleagă fericirea veșnică, o fericire impusă nemaifiind cu adevărat fericire. „Omul a fost făcut la început încredințându-i-se frânelor voinței lui și mișcarea spre ceea ce voiește să aleagă. Numai fiind așa și nu altfel este vrednic de laudă. Căci se vede că e lucrător cu voie al virtuții și are curăția ca fruct al judecății, nu ca rezultat al necesității naturale, care nu-i îngăduie nicidecum să fie purtat în afara binelui, chiar dacă ar alege să lucreze ceea ce nu e bine”¹⁶³. Omul „a păcătuit pentru că a întrebuițat rău voința sa liberă și a murit din pricina păcatului [...]. Cu cât se depărta de viață, pe atât se apropia de moarte. Că Dumnezeu este viață, iar lipsa vieții, moarte”¹⁶⁴.

Urmarea păcatului este moartea, sufletească și trupească, chiar dacă moartea trupului pare să întârzie. „Nu zicem că (Adam) a pierdut totul, că a murit și a dispărut. El a murit față de Dumnezeu, dar trăiește după firea sa”¹⁶⁵. „Deși după ce a mâncat din rodul pomului Adam a mai trăit multă vreme, el era socotit între cei morți pentru că încălcase porunca”¹⁶⁶.

Să revenim, însă, la textul Scripturii:

1: Șarpele însă era cel mai viclean dintre toate fiarele de pe pământ, pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. Și a zis șarpele către femeie: „Dumnezeu a zis El oare: Să nu mâncați roade din tot pomul care este în rai?...”.

„Frază lăsată intenționat în suspensie spre a fi corectată de femeia însăși, implicând-o astfel în faptă responsabilă: Eva cunoștea porunca nu direct de la Dumnezeu, ci prin soțul ei!”¹⁶⁷. În final, ar fi un argument pentru a explica de ce s-a adresat diavolul femeii. Însă, în opinia noastră, femeia fiind cuprinsă în omul primordial, primise porunca (sfatul) în măsură aproape egală. La fel, Scriptura nu vorbește despre însuflețirea femeii, ci doar a omului primordial, femeia primind deja suflarea de viață. Desigur, toate acestea sunt taine care ne depășesc, putând face doar presupuneri bazate pe text, și acesta foarte încriptat în primele capitole ale Cărții Facerii.

Viclean: SEP 1 traduce prin *isteț*: „*isteț* (φρόνιμος) are o valoare pozitivă în Septuaginta: îl califică pe Iosif, în Facerea 41, 33.39. Philon (QG I, 32) și Theodoret (QG 31) îl

¹⁶⁰ apud I.G. Coman, *Patrologie II*, p. 455

¹⁶¹ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță*, LXXIV

¹⁶² Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, I, 2

¹⁶³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, I

¹⁶⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, IX, 7

¹⁶⁵ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii*, XII, 2

¹⁶⁶ Sf. Efreem Sirul, *Comentariu la Evanghelie*

¹⁶⁷ BBVA, p. 25

devalorizează, interpretându-l ca *viclean*. Theodotion și Aquila traduc termenul ebraic **arum** (*isteț* și *viclean* în același timp) prin **πανουργος** (*dibaci, șmecher*)¹⁶⁸. *Viclean*: „redă gr. **φρόνιμος**, folosit pentru a traduce conceptul ebraic de *înțelepciune practică* – capacitatea de a putea judeca corect oamenii și lucrurile și de a-ți alege mijloacele adecvate pentru atingerea scopului propus; este deci virtutea practică care asigură succesul”¹⁶⁹.

Surprinde viclenia șarpelui. „Este vorba de un șarpe, numai că sub această formă de apariție se ascunde un spirit rău, Satan. [...] Măiestria cu care șarpele face pe Eva să cadă în ispită presupune o ființă dotată cu rațiune. Eva e încredințată că cel care vorbește cu ea e o ființă superioară unui animal. Șarpele cunoaște bine porunca dată de Dumnezeu. Acel spirit înșelător nu putea fi decât un înger căzut, adică diavolul”¹⁷⁰. Aceeași explicație o dă și Noul Testament: *șarpele cel vechi de zile, numit diavolul și satana, acela care înșeală întreaga lume, care a fost aruncat pe pământ și, împreună cu el, au fost aruncați toți îngerii lui* (Apocalipsa 12, 9). E vorba, așadar, despre îngeri căzuți, existenți dinaintea lumii materiale (*vechi de zile*). O idee despre diavol ne dă și traducerea numelor sale: grecescul **diavolos** (= calomniator; pârâș; clevețitor) și ebraicul **satana** (= potrivnic; vrăjmaș). „În mitologiile vechi orientale, ca și în toate celelalte mitologii și religii ale lumii, șarpele este un arhetip fundamental cu valoare simbolic ambivalentă. Înfașurarea sa neobișnuită și mușcătura sa periculoasă pot trezi teamă și repulsie, în timp ce frumusețea și misterul ființei sale pot fascina. În textul de față el simbolizează o creatură ostilă lui Dumnezeu și dușmană a omului, în care ulterior Cărțile Înțelepciunii și Noul Testament, ca și întreaga tradiție creștină, vor recunoaște pe adversar, pe diavol. Aceasta este numai o ipostază a funcțiilor complexe pe care simbolismul șarpelui (fie el dragon sau leviatan) îl are în Cartea Sfântă”¹⁷¹.

Până azi, șarpele are o anume putere de fascinație, astfel că putem bănuși de ce a ales diavolul acest chip. „Șarpele era prietenul omului; se apropia de el mai mult decât toate celelalte viețuitoare și vorbea cu el prin mișcări plăcute. Pentru aceea, prin el, diavolul, autorul răului, a sfătuit pe strămoși”¹⁷².

2: Iar femeia a zis către șarpe: „Noi putem mânca din roada pomilor raiului,

3: dar din roada pomului care este în mijlocul raiului, ne-a zis Dumnezeu: „Din el să nu mâncați și nici să vă atingeți de el, ca să nu muriți!”

Ca să nu muriți: „cu înțelesul: altfel, veți muri”¹⁷³.

Nu știm ce fel de pom a fost acela. Tradiția îl socotește fie smochin, fie, mai târziu, măr, pomi cu simbolism ambivalent (dar s-a vorbit și despre altfel de pomi). Rămânem la opinia că e vorba mai degrabă despre un „pom” interior prin care omul, ca împărat pus peste zidire, putea extinde armonia în întreg cosmosul. Aceasta nu exclude, însă, și existența unui pom sensibil.

Dar cuprindea acel pom în sine moartea? Sau doar cunoștința? Este cunoștința aducătoare de moarte? „Cât privește pomul cunoștinței, era bun și pomul și era bun și rodul lui. Că nu-i așa, precum socot unii, că pomul acesta cuprindea în el moartea, ci neascultarea. În rodul lui nu era altceva decât cunoștință. Iar cunoștința este bună, dacă este folosită cum trebuie. În ce privește vârsta, Adam era încă copil; de aceea Adam nu putea cuprinde după vrednicie cunoștința”¹⁷⁴.

4: Atunci șarpele a zis către femeie: „Nu, nu veți muri;

5: dar Dumnezeu știe că-n ziua-n care veți mânca din el vi se vor deschide ochii și veți fi ca niște Dumnezei, cunoscând binele și răul”.

¹⁶⁸ SEP 1, p. 59

¹⁶⁹ GEN, p. 332

¹⁷⁰ Athanase Negoită, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, p. 98

¹⁷¹ GEN, p. 332

¹⁷² Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 10

¹⁷³ BBVA, p. 25

¹⁷⁴ Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, II, 25

„Philon (*QG* I, 36) și Teofil al Antiohiei (*Ad Aut.* II, 28) văd în cuvintele șarpelui: *veți fi ca niște dumnezei* prevestirea epocii politeiste. Unii gnostici, în special ofiții, interpretează pozitiv cuvintele șarpelui, acuzându-l pe Dumnezeu, *demiurgul cel rău*, de gelozie¹⁷⁵. *Cunoscând binele și răul*: „este posibil ca aici șarpele să vrea să trezească Evei gândul că ar putea cunoaște elementele bune și rele ale naturii, obținând astfel putere asupra lor (LThK)”¹⁷⁶.

„Pe Eva, când i-a dat nădejdi mai mari, atunci a doborât-o și a adus peste ea cele mai mari nenorociri. Că dușman de moarte ne este diavolul și a pornit împotriva noastră război neîmpăcat. Nu ne sârguim noi atât pentru mântuirea noastră, cât se sârguiește el pentru pierderea noastră”¹⁷⁷. Diavolul, cel care *când grăiește minciuna, grăiește dintru ale sale, căci este mincinos și tatăl minciunii* (Ioan 8, 44), rostește, în puține cuvinte, trei minciuni: că oamenii nu vor muri; că Dumnezeu cel atotbun ar cunoaște răul; că oamenii vor fi ca Dumnezeu (se mai subînțelege și o teamă a lui Dumnezeu față de om). Cuvântul șarpelui cuprinde și o jumătate de adevăr, aceea că omului i se vor deschide ochii mâncând din pom. Într-un fel, ochii săi s-au deschis, cunoscând pe dată ceea ce a pierdut...

6: Și femeia a văzut că pomul e bun de mâncat și că plăcut le este ochilor la vedere și că e de dorit spre câștigarea priceperii. Și a luat din roada lui și a mâncat; și i-a dat și bărbatului său, care era cu ea, și el a mâncat.

Femeia *a văzut*: „în sensul: a socotit, a chibzuit, dar numai prin faptul că i-a dat crezare șarpelui, fără vreo altă probă”¹⁷⁸. *Pricepere*: „cuvântul *katanoeo* e foarte bogat în sensuri: a pricepe, a înțelege, a remarca, a-și da seama, a observa, a medita, a reflecta, a discerne, a vedea cu claritate, a fi conștient de sine. De aici, și marea putere de seducție a ispitei”¹⁷⁹. Cum am mai spus, nu știm ce fel de fruct a fost acela, chiar dacă cel mai des se vorbește despre *măr*: „Abia în Evul Mediu târziu pomul cunoștinței (în alte variante, cel al vieții) a fost considerat a fi mărul, la început – smochin. Mărul apare pentru prima dată la poetul creștin Ciprian (sec. V). Simbolismul mărului este ambivalent. Pe de o parte, simbol al fertilității (vezi mitul Hesperidelor, funcția sa ca atribut al Afroditei, al Demetrei și al lui Dionisos, precum și diferite obiceiuri de nuntă sau practici de îndepărtare a sterilității, în care mărul are un rol esențial [...]). Pe de altă parte, simbol al distrugerii și morții (vezi mitul Persefonei, Albă ca Zăpada etc.). El își păstrează acest caracter ambivalent și în tradiția creștină – simbol al păcatului și morții sau, în mâna Mariei și, începând cu sec. al XI-lea, în mâna pruncului Iisus, al mântuirii și vieții veșnice”¹⁸⁰.

Este o taină cum de omul, creat bun de către Dumnezeu, a ales neascultarea. „Să spunem deci că omul a fost făcut de la început având cugetarea mai presus de păcat și de patimi, dar nu și cu totul incapabil să se abată spre ceea ce ar fi voit. Căci Dumnezeu a socotit că e drept să-i încredințeze omului frânele propriilor voiri și să îngăduie pornirilor lui libere să facă ceea ce le place. Pentru că virtutea trebuie să fie liber aleasă și să nu fie fructul necesității, nici să fie ținută să nu cadă de legile firii”¹⁸¹. Tertulian vede a fi vorba aici despre virtutea răbdării: Femeia „n-ar fi păcătuit deloc dacă ar fi respectat cu neclintită răbdare interdicția divină”¹⁸². Vom apela și la o tâlcuire mai subțire, încercând să pătrundem taina căderii: „Când se răspunde că pricina căderii omului a fost mândria, nu s-a dat un răspuns la întrebarea despre prima cauză a răului, pentru că mândria este deja un rău, o patimă. Căutând să pătrundă în acest ultim ținut misterios în care s-a zămislit prima mișcare păcătoasă a ființei umane și unde își are ea permanent motorul ei, Sfântul Maxim (Mărturisitorul) se oprește la o influență a duhului

¹⁷⁵ SEP I, p. 60

¹⁷⁶ GEN, p. 332

¹⁷⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, XIII, 4

¹⁷⁸ BBVA, p. 25

¹⁷⁹ BBVA, p. 25

¹⁸⁰ GEN, p. 332

¹⁸¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea în duh și adevăr*, I

¹⁸² *Despre răbdare*, V

satanic, care a aruncat o adiere de confuzie în mintea omului. Sub ispita lui, omul a avut o scurtă întunecare a inteligenței, uitând care este cauza lui adevărată și deci ținta lui, întorcându-și deci dorința dinspre ea, spre lume. Această scurtă amăgire a fost ușurată de atracția ce o exercitau formele frumoase și promisiunile dulci ale lumii asupra simțurilor sale. Lumea era aci, în imediată apropiere, cu toate chemările și făgăduințele ei; Dumnezeu era și El aci, dar mai greu de sesizat și cu făgăduieli de bucurii mai spiritualizate și mai îndepărtate¹⁸³.

Comentând acest verset, Sfântul Chiril al Alexandriei arată modul în care mintea noastră e atrasă către păcat: „Chipul (tipul) plăcerii e femeia. Și prin mângâierile plăcerilor lunecă mintea adeseori spre ceea ce nu voiește. Deci întâmplarea care se observă în Adam în mod sensibil, ca într-un chip îngroșat al lucrurilor, o poate vedea cineva în mod spiritual și ascuns întâmplându-se în fiecare dintre noi. Căci răsărind mai întâi plăcerea, farmecă mintea și o atrage pe încetul spre socotința că nu e nicidecum o încălcare a legii dumnezeiești¹⁸⁴.

7: Atunci amândurora li s-au deschis ochii și au cunoscut că erau goi; și au cusut frunze de smochin și și-au făcut șorturi.

„După interpretările iudaice și creștine, celor doi li s-au deschis ochii sufletului. Descoperirea goliciunii este interpretată divers. După Irineu (*Adv. haer.* III, 25, 5), cei doi descoperă pierderea veșmintelor paradisiace sau conștientizează apetitul sexual (*Dem.* 14); după Origen, ei își dau seama de nevoile materiale de supraviețuire, abătându-se de la contemplația spirituală (*C. Cels.* IV, 76 sq.). [...] ♦ Pentru unele tradiții, smochinul este însuși pomul oprit (cf. *Apocalipsa lui Moise* 20, 4-5 și Theodoret, *QG* 28). Fructele sale dulci și frunzele aspre fac din acest pom când simbolul plăcerilor (Philon, *QG* I, 41), când simbolul pocăinței (Irineu, *Adv. haer.* III, 23, 5). ♦ *cingătoarea (περίζωμα)* se referă la un minim acoperământ din frunze, legat în jurul coapselor¹⁸⁵. „Efectul atingerii de fructul oprit este *goliciunea*, autorul [...] folosind aici un joc de cuvinte între *gol* și *șiret*, atributul șarpelui din 3, 1. Este de așteptat ca omul, datorită fructului oprit, să devină asemenea șarpelui, ce pare a poseda acea cunoaștere misterioasă, dar el devine *gol*, ceea ce în concepția Vechiului Testament reprezintă o înjosire a omului (cf. *Facerea* 9, 22; *II Regi* 6, 20; *Isaia* 20, 3 ss; *Iezechiel* 16, 76; *LThK*), un semn al sărăciei și nevoii extreme (cf. *Deuteronom* 28, 48). Ea reprezintă și trezirea instinctului erotic, prima dezordine pe care păcatul o introduce în armonia creației (BJ)¹⁸⁶.

Omul a crezut că va fi ca Dumnezeu și cunoaște doar că este gol! În locul celor nădăjduite, el „s-a acoperit cu asprimea vieții plină de dureri – căci aceasta simbolizează frunzele de smochin¹⁸⁷. „Așadar, acest om pământesc, amăgit cu nădejdea îndumnezeirii și gustând din aceasta, s-a lipsit de toate bunătățile spirituale (inteligibile) și cerești și a căzut în simțirea pătimașă a fapturilor pământești și văzute; și [...] s-a făcut surd, orb, gol, nesimțitor față de cele din care căzuse, precum și muritor, stricacios și irațional, asemănându-se dobitoacelor celor fără de minte¹⁸⁸.

8: Și au auzit glasul Domnului Dumnezeu purtându-se prin rai în boarea amurgului; și de la fața Domnului Dumnezeu s-au ascuns Adam și femeia sa printre pomii raiului.

Boarea amurgului sau *răcoarea serii* (Biblia 1982) sau *îndesară* (Biblia 1688) ar putea indica seara zilei a șaptea și căderea omului în întuneric, până va dobândi zorii celei de-a opta zile. „De remarcat antropomorfismele: Dumnezeu *vorbește* și *se plimbă*. Pentru Philon, omul de după cădere crede, în mod greșit, că Dumnezeu se modifică, precum o ființă temporală (*QG* I, 42). Teofil al Antiohiei vede aici o manifestare a Logosului (*Ad Aut.* II, 22). ♦ Unii exegeți fac

¹⁸³ Dumitru Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, vol. III, p. 66

¹⁸⁴ *Despre închinarea în duh și adevăr*, I

¹⁸⁵ SEP 1, p. 60

¹⁸⁶ GEN, p. 332

¹⁸⁷ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, III, 1

¹⁸⁸ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri etice*, XIII

legătura între ora în care a căzut Adam și ora răstignirii lui Iisus: între ceasul al șaselea și al nouălea după-amiaza (Irineu, *Adv. haer.* V, 23, 2)¹⁸⁹.

9: Și Domnul Dumnezeu l-a chemat pe Adam și i-a zis: „Adame, unde ești?”

„Cel ce știe toate nu căuta să afle, ci voia ca Adam să înțeleagă ce a ajuns din ce era. *Unde ești ?*, în loc de: *în ce cădere ai ajuns, de la o atât de mare înălțime!*”¹⁹⁰. Întrebarea lui Dumnezeu înseamnă: „Cine erai înainte și unde ai început să fii acum? Unde te așezasem? Și unde ai ajuns? Știi că ești gol, fiindcă ți-ai pierdut îmbrăcămintea bunei credințe. Frunze sunt astea cu care cauți să te acoperi. Ai respins roada, voiești să te ascunzi sub frunzele legii, dar te dai pe față. Ai dorit, din pricina soției, să te depărtezi de Domnul Dumnezeu tău și de aceea fugi de Cel pe Care căutai să-L vezi”¹⁹¹. „Adam și Eva, când au ajuns să cunoască, și-au acoperit pe dată ceea ce au cunoscut”¹⁹². De remarcat comportarea irațională a primilor oameni, când încearcă să se ascundă de Cel Atotprezent. Urmările păcatului sunt imediate. Totodată, observăm și grija pe care o arată Dumnezeu, chemând omul la pocăință. El nu abandonează creatura căzută.

10: Acesta a zis: „Glasul Tău l-am auzit purtându-se prin rai și m-am temut, pentru că sunt gol, și m-am ascuns”.

11: Și i-a zis Dumnezeu: „Cine ți-a spus ție că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul din care Eu ți-am poruncit să nu mănânci?”

12: Adam a zis: „Femeia pe care mi-ai dat-o să fie cu mine, ea mi-a dat din pom, și eu am mâncat”.

Adam evită răspunsul direct, vorbind despre *altceva*, dar Dumnezeu îl aduce la subiect, arătându-i, totodată, că fapta îi e cunoscută. Adam, în loc să-și recunoască greșeala, aruncă vina asupra femeii și, indirect, asupra lui Dumnezeu.

13: Și a zis Domnul Dumnezeu către femeie: „Cum de-ai făcut una ca asta?” Iar femeia a zis: „Șarpele m-a amăgit, iar eu am mâncat”.

Atitudinea femeii e similară cu a bărbatului: ea învinovățește șarpele, ca și pe Cel Care a îngăduit șarpelui s-o înșele. Dar omul fusese avertizat *să păzească* grădina!

14: Și a zis Domnul Dumnezeu către șarpe: „Pentru că ai făcut aceasta, blestemat să fii între toate dobitoacele și între toate fiarele pământului; pe pântecele tău să te târăști și pământ să mănânci în toate zilele vieții tale!

Biblia 1914 spune: *pe pieptul tău și pe pântece te vei târi*. Dumnezeu nu-l întreabă nimic pe șarpe, știind că e pururi vrăjmaș, ci îi anunță pe loc pedeapsa: starea sa va fi mai joasă decât cea a animalelor după cădere, căutând mereu să se șerpuiască, deturnând afectele omului (pieptul) și trăgându-l spre plăceri (pântecele). Rațiunea, de regulă, e ultima atrasă la consimțirea cu păcatul. „Foarte potrivit s-a adăugat apoi la cuvintele *pe piept și pe pântece* cuvântul *vei umbla*. Căci plăcerea nu stăpânește asupra celor ce stau pe loc și sunt liniștiți, ci asupra celor ce sunt mereu în mișcare și plini de tulburare”¹⁹³. „Urzitorul răutății, șarpele, se târăște și se încolăcește în jurul vieții de pe pământ, după cum vorbește despre el în pilde Sfânta Scriptură, că *pe piept și pe pântece se târăște* și din pământ *mușcă toată viața lui*. De aici înțelegem – din modul mișcării și din felul mâncării – că viața de aici e pământescă și josnică, întrucât se admite să fie încolăcită de tot felul de răutăți și până la urmă s-ajungă hrană acestei fiare târătoare. Tot așa, cel ce ne îndeamnă să urmăm Tatălui ceresc, ne îndeamnă și să ne curățim de patimile cele pământești, în care nu distanțarea spațială contează, ci în primul rând alegerea liberă a cugetului nostru”¹⁹⁴.

15: Dușmănie voi pune între tine și femeie, între seminția ta și seminția ei; Acela îți va ținti ție capul, iar tu îi vei ținti Lui călcâiul”.

¹⁸⁹ SEP 1, p. 60

¹⁹⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, XIV, 3

¹⁹¹ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, XX, 17

¹⁹² Tertulian, *Despre rugăciune*, XXII

¹⁹³ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, LVIII

¹⁹⁴ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre înțelesul numelui de creștin*

„Textul ebraic, anunțând ostilitatea dintre descendența șarpelui și aceea a femeii, opune pe om Diavolului și lasă să se întrevadă victoria finală a omului. Este o primă anticipare a mântuirii (BJ)”¹⁹⁵. „Lupta dintre om (specia generată de Eva) și diavol (al cărui simbol este șarpele – vezi Apocalipsa 20, 20). Textul grecesc folosește verbul **tereo** = a pândi, a urmări, a se ține după, a supraveghea – ceea ce ar sugera o luptă infinită și nedecisă, spre deosebire de Textul Ebraic care e mai concludent. În schimb, Septuaginta începe fraza prin pronumele personal masculin **avtos** = El (sau Acela), implicându-l și în segmentul al doilea (**avtu** = al Lui), ceea ce face din acest verset un text profetic, referitor la Mesia, descendent trupesc al Evei și Fiul Mariei (Eva cea nouă). În paralel, Vulgata începe fraza prin pronumele personal feminin **ipsa** (ea), interpretat de exegeți ca referindu-se la Fecioara Maria. Fie că versetul are o dimensiune hristologică (Septuaginta), fie una mariologică (Vulgata), tradiția exegetică a Bisericii l-a supranumit **Protoevanghelia**, întâia deschidere a speranței pentru mântuirea celui căzut”¹⁹⁶.

Sfinții Părinți au văzut în acest loc prima vestire a venirii Mântuitorului, Cel Ce va zdrobi capul șarpelui și Care va fi sămânța a femeii, născându-Se din Fecioară, fără a avea un tată lumesc. Dar cuvântul ne privește și pe noi: „Fiindcă s-a spus de șarpe că este foarte viclean, păzește totdeauna capul lui, ca nu cumva să afle în tine cuib și prin el locuință și să lucreze în tine pustiirea”¹⁹⁷. Iar călcâiul înseamnă sfârșitul¹⁹⁸. „Precum șarpele nu poate fi tras afară de coadă, pentru că solzii de pe gât se opun celor care vor să-l tragă afară, tot așa nu se poate începe de la sfârșit alungarea plăcerii din casa sufletului. Iată de ce învățătorul virtuții ne poruncește să pândim capul șarpelui. Iar cap numește el începutul răutății. Dacă nu primim în suflet acest început, atunci și urmarea rămâne nelucrătoare. Căci cine este cu totul vrăjmaș al plăcerii nu va fi înfrânt nici de momelile parțiale ale patimii; dar dacă cineva a primit în suflet începutul patimii, odată cu aceasta a primit în sine și sălbăticiunea întreagă”¹⁹⁹.

Dar de ce se războiește diavolul cu noi? El „n-a fost făcut dușman al nostru; dar din pricina invidiei a ajuns în dușmănie cu noi. Văzându-se aruncat jos dintre îngeri, n-a suferit să vadă pe pământean înălțat, prin propășirea în virtute, la vrednicia îngerilor”²⁰⁰.

16: Iar femeii i-a zis: „Îți voi spori, înmulțindu-le, durerile și geamătul; în dureri vei naște copii; atrasă vei fi către bărbatul tău și el te va stăpâni”.

„Păcatul a tulburat ordinea vrută de Dumnezeu; femeia, în loc să fie tovarășa bărbatului (cf. 2, 18-24), devine seducătoarea acestuia, care o va supune pentru a avea copii (BJ)”²⁰¹.

E anunțată pedeapsa femeii. Atrasă de promisiunile plăcerilor lumii, femeia va avea parte de durere, căci durerea urmează întotdeauna cufundării în plăceri. Dar durerea nu va însoți nașterea lui Iisus din Fecioara, căci acesteia nu i-au premers păcatul și plăcerea. „Așa cum necazul a cuprins pe Eva și sămânța ei până azi, așa bucuria a cuprins pe Maria și pe bunii creștini în veci. Deci altfel suntem fii ai Evei și am cunoscut blestemul ei peste noi pentru gândurile noastre cele rele; și altfel trebuie să înțelegem că suntem fii ai lui Dumnezeu pentru gândurile bune ale Sfântului Duh și pentru patimile lui Hristos, dacă le avem cu adevărat în trupul nostru”²⁰².

Rânduită în aceeași cinste cu bărbatul, femeia îi devine supusă. Cu alte cuvinte, Dumnezeu i-a spus: „Pentru că ai părăsit pe cel de aceeași cinste cu tine, pe cel care e de aceeași fire cu tine și pentru care ai fost creată, pentru că ai voit să stai de vorbă cu șarpele, fiara cea vicleană, și să primești sfat de la el, de aceea supune-te bărbatului tău și hotărăsc să-ți fie el

¹⁹⁵ GEN, p. 332

¹⁹⁶ BBVA, p. 25

¹⁹⁷ Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 124

¹⁹⁸ Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 449

¹⁹⁹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la Ecclesiast*, IV

²⁰⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, IX, 8

²⁰¹ GEN, p. 332

²⁰² Isaia Pustnicul, *29 de cuvinte*, XIX, 1

stăpân, ca să cunoști stăpânia lui! Și pentru că n-ai știut să conduci, învață să fii condusă bine!”²⁰³.

17: Iar lui Adam i-a zis: „Pentru că ai ascultat de vorba femeii tale și ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit: Să nu mănânci!, blestemat va fi pământul din pricina ta. În dureri te vei hrăni din el în toate zilele vieții tale!

„Greaca nu poate reda jocul de cuvinte din ebraică: **Adham** și **adhamah**, *pământ, țărână*. Nu Adam, ci pământul este blestemat din cauza lui Adam. Pământul va îndura *supliciul* muncilor agricole²⁰⁴. La fel, însă, și trupul omului va îndura *supliciul* poftelor. Despre aceasta, un comentariu ceva mai jos, care contrazice afirmația din notă.

18: Spini și pălămidă îți va rodi, și tu cu iarba câmpului te vei hrăni.

Iarba, „**χόρτος**”, este hrana animalelor, opusă fructelor (**καρποί**) din paradis, din care Adam a avut dreptul să mănânce până acum²⁰⁵.

19: Întru sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea, până te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce!”

„Pedeapsa îi lovește pe vinovați în funcțiile lor esențiale – pe femeie ca mamă și soție, pe bărbat ca truditor. În loc să rămână grădinarul lui Dumnezeu în Paradis, omul se va lupta cu un pământ devenit ostil (BJ)”²⁰⁶.

„Pe drept cuvânt trebuie ca acela ce se coborâse prin călcarea poruncii spre stricăciune și moarte să locuiască un pământ curgător și stricăcios și să guste după vrednicie o astfel de hrană. Fiindcă desfătarea îmbelșugată, viețuirea nestricăcioasă și fără osteneală l-au adus la uitarea bunătăților făcute de Dumnezeu și la disprețuirea poruncii date de El, pe bună dreptate a fost osândit să lucreze pământul în osteneală și sudoare, și așa să i se dea câte puțin din el hrană, ca (una împărțită cu zgârcenie) de către un iconom”²⁰⁷.

Biblia 1688 traduce, la versetul 17: *blestemat pământul întru lucrurile tale*. „Pământul blestemat în faptele lui Adam este trupul lui Adam, neconținut blestemat prin faptele lui, adică prin patimile minții lipite de pământ, la nerodirea virtuților, care sunt fapte ale lui Dumnezeu. Din trupul său se hrănește omul cu durere și cu întristare multă, bucurându-se doar de puțină dulceață ce i-o dă el. Din trup îi răsar omului, pe deasupra plăcerii stricăcioase, grijile și gândurile, ca niște spini, și marile ispite și primejdii, ca niște mărăcini”²⁰⁸. Cât despre pâinea mâncată în sudoarea feței, Sfântul Varsanufie arată că sudoarea frunții omului din afară obține pâine materială, iar sudoarea omului dinlăuntru (asceza, rugăciunea) dobândește pâine cerească²⁰⁹.

Am face aici observația că Dumnezeu nu a pedepsit, propriu-zis, oamenii, mai degrabă anunțând urmările ce decurg fiecare din îndepărtarea lor de El. Dimpotrivă, Dumnezeu caută să-i aducă pe oameni la căință, pentru a redobânda starea pierdută.

Păcatul a avut un efect cosmic, omul fiind zidit ca stăpân peste întreaga creație. Căderea este doar a omului, dar suferința se extinde și asupra celor ce-i erau supuse. „Toate creaturile au plâns pentru moartea și căderea lui (Adam), pentru că vedeau pe acela care le fusese dat ca împărat, făcându-se rob al puterii potrivnice și viclene”²¹⁰. „După călcarea poruncii [...], când pofta irațională a omului a condus în el rațiunea, când a nesocotit porunca Stăpânului, atunci și zidirea supusă lui s-a revoltat contra stăpânului pus de Creator”²¹¹.

²⁰³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVII, 8

²⁰⁴ SEP 1, p. 61

²⁰⁵ SEP 1, p. 61

²⁰⁶ GEN, p. 332

²⁰⁷ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri etice*, I, 2

²⁰⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, V

²⁰⁹ Cf. *Scrisori duhovnicești*, 105

²¹⁰ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii*, XXX, 7

²¹¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 10

20: **Și Adam i-a pus femeii sale numele Eva, pentru că ea este mama tuturor celor vii.**

Abia acum, după cădere, primește femeia numele Eva, chiar dacă noi am numit-o astfel și până aici. *Eva* (ebr. **Chawah**²¹²) derivă din **chay** (= viu) sau **chayah** (= a trăi), având înțelesul de *cea care dă viață*. Septuaginta are aici: *numele...* *Viață* (**Ζωή** - **Zoi**), femeia fiind numită *Eva* abia la 4,1.

21: **Și Domnul Dumnezeu le-a făcut lui Adam și femeii sale îmbrăcăminte de piele și i-a îmbrăcat.**

Îmbrăcăminte de piele sau „veșminte sau tunici din piele: există două interpretări principale, cu diverse ramificații: hainele reprezintă trupul material, carnea trupului omenesc (Philon, *QG* I, 53; gnostici, *apud* Irineu, *Adv. haer.* I, 5, 5); ele reprezintă condiția păcătoasă și muritoare a omului, de care ne lepădăm prin botez (Grigorie al Nyssei, *In diem luminum*, 20-30)²¹³.

Putem fi tentați să credem că omul capătă doar acum un corp. Dar materialitatea trupului a fost clar afirmată în capitolul anterior. Însă, după cădere, omul „s-a îmbrăcat cu murirea, adică cu mortabilitatea și grosolanția corpului – căci aceasta simbolizează îmbrăcarea cu piei”²¹⁴. „În înțelesul povestirii nu-i vorba numai de piei obișnuite. Căci ce fel de animale au putut fi sugrumate și despuiate pentru a li se da o astfel de întrebuințare? Or, întrucât orice piele luată de pe animal e moartă, sunt absolut sigur că prin această condiție muritoare rezervată doar animalelor necuvântătoare, a fost dată mai târziu omului, din grijă și prevedere, capacitatea de a muri. Sigur însă că moartea nu a fost dată omului pentru vecie, căci doar haina se îmbracă numai pe dinafară, aducând, la nevoie, folos trupului, dar nefiind inerentă firii sale”²¹⁵. Un alt înțeles al îmbrăcării oamenilor cu piele ar fi acela că Dumnezeu le-a consolidat trupurile, spre a face față vieții pline de greutate ce va urma.

22: **Și a zis Domnul Dumnezeu: „Iată, Adam a devenit ca unul din Noi, cunoscând binele și răul. Și acum, ca nu cumva să-și întindă el mâna și să ia roade din pomul vieții, să mănânce și să trăiască în veci...”**

„Unul dintre noi este înțeles de Origen (*Com. Io.* XXXII, 233 și *Hom. Ez.* I, 9) unul printre noi și interpretat ca referindu-se la Satan, care aparținuse lumii cerești, dar a căzut prin neascultare. Adam repetă căderea lui Satan. ♦ Pentru Origen, *pomul vieții* reprezintă Înțelepciunea (*De oratione* 27, 10-11)²¹⁶. „Pomul vieții are conform textului de aici capacitatea de a reînnoi forța vitală a omului și a-l feri astfel de moarte. Povestitorul biblic vrea în același timp să redea ideea că Dumnezeu a gândit inițial pentru om nu numai o viață lipsită de suferințele și poverile vieții pământești, ci și lipsită de teama de moarte. Textul nu spune dacă prin aceasta a fost gândită o viață veșnică în Paradis, sau că omul ar fi fost ridicat în sfera unei vieți cerești fără teama de moarte (LThK)²¹⁷.

Omul căzut e departe de a fi ca Dumnezeu. Aici e, în mod evident, un mod ironic de a vorbi: „Dumnezeu întrebuințează în chip ironic și osânditor pluralul: *s-a făcut ca unul din Noi*, care corespunde cu ideea despre Dumnezeu sădită în Adam de amăgirea șarpelui”²¹⁸.

Un soi de mister păstrează Scriptura în jurul pomului vieții. Deducem doar că acel pom avea capacitatea de a dăruia viață veșnică. Dumnezeu nu i-a spus lui Adam nimic despre pomul vieții, ceea ce ar însemna că, până la cădere, omul a putut mânca din roadele sale. Abia după cădere e despărțit omul de acest pom, căci viața veșnică în stare de cădere ar însemna ca omul

²¹² חַוָּה

²¹³ SEP 1, p. 61

²¹⁴ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, III, 1

²¹⁵ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, VIII

²¹⁶ SEP 1, p. 62

²¹⁷ GEN, p. 333

²¹⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, XLIV

să se afunde într-o existență lipsită de sens și plină de suferință. „Așadar, scoaterea lui Adam din rai este mai degrabă o faptă de purtare de grijă decât de mânie”²¹⁹.

23: Domnul Dumnezeu l-a scos din raiul Edenului, ca să lucreze pământul din care fusese luat.

24: Și l-a izgonit pe Adam și l-a așezat în fața raiului Edenului; și heruvimi a pus, și sabia de pară rotitoare să păzească drumul către pomul vieții.

„După Textul Masoretic, Adam este așezat de Dumnezeu *la răsărit de grădina raiului*. ♦ Heruvimii vor fi asimilați, de către interpreți, fie cu cei doi heruvimi de la Chivotul Legământului (Philon, *Cher.* 21, 30; Origen, *Exh. Mart.* 36), fie cu îngerul care ridică sabia în fața măgăriței lui Balaam (Numeri 22, 23). După Philon, heruvimii reprezintă mișcările sferelor cerești, iar rotirea lor este sabia. Pentru creștini, sabia de foc simbolizează purificarea sufletului înainte de a intra în paradis (cf. Origen, *Hom. Luc.* 24, 2)”²²⁰.

Adam așezat în *preajma grădinii* arată grija Creatorului de a menține în inima celor căzuți nostalgia stării primordiale. „Aceasta nu înseamnă că ei vor fi readuși iarăși, după refacerea lor, în același rai supus simțurilor și material. Nu în acest scop a fost păstrat el până acum; nu pentru aceasta l-a blestemat pe el Dumnezeu. Ci pentru că e tipul vieții viitoare și chipul veșnicei Împărății a cerurilor”²²¹.

Heruvimii ce păzesc drumul către pomul vieții sunt îngeri slujitori ai Creatorului. Nu cunoaștem originea exactă a cuvântului *heruvim*, sensurile propuse fiind: mare; puternic; mare cunoștință; slujitor apropiat; cel rugător; apariție strălucită.

Pomul vieții preînchipuie sfânta Cruce: „Pentru că prin pom a venit moartea, trebuia ca prin lemn să se dăruiască viața și învierea”²²². Dacă pomul vieții este sfânta Cruce, sabia de foc are rol de a opri pe cei care se apropie cu nevrednicie de roadele Jertfei celei mântuitoare: „săbie înfricoșătoare și arzătoare pentru cei necredincioși, iar pentru credincioși prietenoasă și cu dulce strălucire”²²³.

Curs 5.b) – Cain și Abel; urmașii lor.

După cădere, raiul a încetat să mai existe pentru om. El se simte, deopotrivă, izgonit, dar și atras către redobândirea stării primordiale. Ca o mângâiere, Dumnezeu rânduieste acum primilor oameni să aibă copii.

1: Iar Adam a cunoscut-o pe Eva, femeia sa; și ea, zămisbind, l-a născut pe Cain și a zis: „Am dobândit om de la Dumnezeu”.

„Jubilația femeii care, din serva bărbatului, se descoperă născătoare de om”²²⁴

Sfântul Ioan Gură de Aur descoperă aici două înțeleșuri: un început de înțelepciune la femeie, care cunoaște acum că tot ce avem vine de la Dumnezeu²²⁵; și începutul relației trupești ca urmare a căderii, în rai stăpânind fecioria²²⁶. „După ce prin neascultare a intrat păcatul și după ce sentința lui Dumnezeu ne-a făcut muritori, înțeleptul Dumnezeu, deci, rânduinând, potrivit înțelepciunii Lui, dănuirea neamului omenesc, a îngăduit ca neamul omenesc să se

²¹⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVIII, 3

²²⁰ SEP 1, p. 62

²²¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, I, 2

²²² Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 11

²²³ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, XIII, 2

²²⁴ BBVA, p. 26

²²⁵ Cf. *Omilii la Facere*, XVIII, 4

²²⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVIII, 4

înmulțească prin unire trupească²²⁷. Nu putem spune cum s-ar fi înmulțit oamenii păzind fecioria, ci doar să presupunem că relația lor ar fi fost una predominant spirituală.

Numele primului născut, *Cain*, se traduce prin *dobândit, primit* (de la verbul ebr. **qanah** = a dobândi); după o altă etimologie, Cain ar putea însemna *fierar, metalurg*.

2: Și i-a mai născut pe fratele său, Abel. Abel era păstor de oi, iar Cain, lucrător de pământ.

Abel (ebr. **hebel**) înseamnă *trecere, abur, suflare, nimicnicie*, traduceri care ar indica scurttimea vieții sale; sau *râu, luncă, păstor, fiu*. „Cei doi frați sunt reprezentanții, conform concepției vechi orientale, ai celor mai vechi îndeletniciri umane – păstoritul și agricultura. Dar această opoziție cultural-istorică este marginală și umbrată de opoziția etico-religioasă a celor doi frați. Povestitorul vrea să sublinieze aici efectul Răului, care prin păcatul părinților și-a pus pecetea pe întreaga umanitate (LThK)²²⁸. „După revolta omului împotriva lui Dumnezeu, urmează acum lupta omului împotriva omului (BJ)²²⁹.

„Philon (*Agr.* 21) și Didim (*In Genesim* 119) îl opun pe Abel, ciobanul, lui Cain *lucrătorul de pământ* (în sens peiorativ, deosebit de țăran, **γεωργός**, al cărui sens este pozitiv). Noe va fi numit **γεωργός** (Facerea 9, 20)²³⁰.

Sunt arătate cele mai vechi îndeletniciri umane și, totodată, observăm prioritatea pe care Scriptura o acordă lui Abel, deși el era cel de-al doilea născut. Din chiar îndeletnicirile celor doi putem vedea în Abel un tip al lui Hristos, Păstorul cel bun, iar în Cain pe cel ce se îngrijește de trup (*lucrător de pământ*) și culege roadele firești ale preocupării sale (plăcerea, durerea, grija și patimile).

3: Și a fost că, după un timp, Cain a adus din roadele pământului jertfă lui Dumnezeu.

După un timp sau după câteva zile (SEP 1) „este interpretat de către Philon (*QG* I, 60) ca semn al întâzierii sacrificiului din partea lui Cain. Dumnezeu pedepsește lipsa lui de zel și de promptitudine. Textul Masoretic are *la sfârșitul zilelor*²³¹. „Tot după Philon (*QG* I, 60), Cain n-ar fi adus primele roade, ci roade la întâmplare (păreră la care se raliază și Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XVIII)²³².

4: Și a adus și Abel din cele întâi-născute ale oilor sale și din grăsimea lor. Și Domnul a căutat spre Abel și spre darurile lui,

„Abel este simbolul Dreptcredinciosului, ale cărui jertfe Dumnezeu le primește cu [bucurie]²³³.

5: dar spre Cain și spre darurile lui n-a căutat. Și s-a umplut Cain de mânie și fața-i era posomorâtă.

„Prima apariție a temei mezinului preferat fratelui mai mare, preferință prin care se manifestă libera alegere a lui Dumnezeu, disprețul Său față de mărimile lumii și predilecția pentru cei umili. Această temă revine frecvent atât în Facerea (Isaac este preferat lui Ismael – 21; Iacov lui Esau – 25, 23; Rahila, Liei – 29, 15-30), fiii primei celor acesteia din urmă), cât și în întreaga Biblie (cf. I Regi 16, 12; III Regi 2, 15 etc.)(BJ)²³⁴.

Anania, în ambele cazuri, are *daruri*, dar „Septuaginta face distincție între *jertfele* lui Cain și *darurile* lui Abel. *Jertfele* (**θυσιαί**) sunt ceva obișnuit, jertfitorul păstrându-și o parte din ofrandă, în vreme ce *darurile* (**δωρα**) sunt deosebite. Distincția e cu atât mai semnificativă cu cât ea nu există în Textul Masoretic, care folosește același termen în ambele cazuri: **minhah**. ♦

²²⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVIII, 4

²²⁸ GEN, p. 333

²²⁹ GEN, p. 333

²³⁰ SEP 1, p. 62

²³¹ SEP 1, p. 62

²³² SEP 1, p. 62

²³³ GEN, p. 333

²³⁴ GEN, p. 333

a privit [la Anania: *a căutat*]: se poate adăuga o nuanță: *cu bunăvoință*, conferită de preverbul $\epsilon\pi\iota$ -. Lecțiunile hexaplare atestă o altă lectură: în locul lui *a privit* apare verbul *a aprins*, se înțelege, *darurile lui Abel*, lăsând neatins jertfele lui Cain. ♦ Eusebiu (*DE I*, 10, 1-15) apropie sacrificiul lui Abel de jertfa *Mielului divin*, Iisus²³⁵.

Chiar în stare de cădere și fără a-L fi cunoscut pe Creator în chip nemijlocit, asemeni protopărinților, oamenii știau că se cuvine să-I închine o parte din roadele muncii lor, ca Aceluia de la care vine tot binele. „Vezi cum Creatorul firii a pus în conștiința omului cunoștința de Dumnezeu! Spune-mi, cine l-a adus pe Cain la această idee? Nimeni altul decât cunoștința de Dumnezeu din conștiința lui”²³⁶.

Există tendința de a socoti părtinitoare atitudinea lui Dumnezeu față de jertfele aduse. Dar vedem că Abel alege cu grijă jertfa sa (cele întâi-născute ale oilor lui), în vreme ce Cain jertfește la întâmplare (din roadele pământului). „Aduce deci sfințitul și preînțeleptul Abel pe cele socotite mai alese și mai bune din turma sa. [...] Și neignorând modul sfintei slujiri, a alăturat grăsimea. Iar Cain nu face așa, fiind foarte nepăsător. Cele mai alese dintre rodirile pământului și le-a dăruit plăcerilor sale, și a ospătat pe Dumnezeul tuturor cu cele de calitate a doua”²³⁷. Apoi, „una este pârga și alta este dijma. Pârga este de un har mai mare, de o sfințenie cu totul deosebită. De aceea a căutat Domnul spre Abel, fiindcă acesta n-a întârziat cu darul său și l-a dăruit din pârga oilor sale”²³⁸. „Deci ni se poruncește să nu jertfim lui Dumnezeu cu zgârcenie (cu micime de suflet) laudele și rugăciunile, nici să-I aducem Stăpânului orice, la nimereală, ci să-I închinăm ceea ce este de căpetenie în suflet, mai bine zis însuși sufletul întreg, cu toată dragostea și hotărârea”²³⁹. Sfântul Maxim Mărturisitorul explică jertfa lui Abel, comparându-l pe acesta cu Sfântul Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul: „Glas al lui Dumnezeu care strigă de la început în pustie, adică în firea oamenilor, sau în lumea aceasta, este desigur orice sfânt, [...] (când) închină lui Dumnezeu cu sinceritate, ca Abel, cele dintâi mișcări ale contemplației sufletului, îngrășate prin virtuți”²⁴⁰. Orice gând curat născut în noi trebuie închinat lui Dumnezeu de îndată, spre a nu fi sfârtecat de vrăjmaș. Jertfa lui Abel preînchipuie lucrarea Mântuitorului: „Abel cel drept, adică Hristos, aduce lui Dumnezeu ca dar primele născute ale turmelor, adică pe cei fragezi la inimă și purtători ai slavei Lui în chipul lor de întâi născuți. Iar aceasta e Biserica, care e numită de dumnezeiescul Pavel mulțimea celor întâi născuți, înscriși în ceruri, a celor chemați spre sfințirea prin credință”²⁴¹.

Nu știm în ce fel a făcut vădită Dumnezeu alegerea Sa. O tradiție explică alegerea prin căderea unui foc din cer, care a mistuit jertfa lui Abel și nu pe a lui Cain; după o altă tradiție, fumul jertfei lui Abel a suit către cer, iar al celei a lui Cain s-a risipit. Oricum, din textul biblic reiese cu claritate că respingerea jertfei sale i-a fost bine cunoscută lui Cain.

Inima lui Cain se vedește încă de pe acum. Dumnezeu, însă, i-a cunoscut gândurile înaintea oricărei manifestări văzute: „La Cain, răutatea n-a început să se manifeste când și-a ucis fratele, căci încă înainte Dumnezeu cel cunoscător al inimilor *nu privise spre Cain și spre jertfa lui*, ci răutatea lui a ieșit [doar] la iveală când l-a ucis pe Abel”²⁴². „Supărarea lui Cain a fost îndoită; s-a supărat nu numai că a fost respins, ci și pentru că a fost primit darul fratelui său”²⁴³. Invidia e un păcat capital. Dar aici se manifestă chiar un păcat mai grav, împotriva Duhului Sfânt, Cain pizmuind harul decare s-a împărtășit fratele său și sporul acestuia în virtuți.

²³⁵ SEP I, pp. 62-63

²³⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVIII, 4

²³⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, I

²³⁸ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, XXXV, 9

²³⁹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre nevoință*

²⁴⁰ *Răspunsuri către Talasie*, 47

²⁴¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, I

²⁴² Origen, *Despre rugăciune*, XXIX, 18

²⁴³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, V

6: Și Domnul Dumnezeu i-a zis lui Cain: „De ce te-ai mâniat și de ce-ți este fața posomorâtă?”

„Tristețea lui Cain: Septuaginta nu amintește decât despre tristețe, amărăciune, dar unii comentatori creștini, plecând probabil și de la Textul Masoretic (*Cain s-a încins – mâniat* la Anania), vorbesc despre *invidia* și *mânia* celui refuzat de divinitate (*I Clement 4, 7*)²⁴⁴.

7: Dacă tu faci bine, nu vei fi oare bine primit? Dar de nu faci bine, păcatul stă pitit la ușă: pe tine te pofteste, dar tu cată să-i fii stăpân!”

Dacă tu faci bine, nu vei fi oare bine primit?: „text dificil, cu variante de traducere. Idee posibilă: Chiar dacă jertfa sa n-a fost primită, Cain ar putea fi acceptat de Dumnezeu în virtutea unor rațiuni care transcend jertfa în sine²⁴⁵. Tot despre acest loc: „Frază dificilă în greacă, al cărei sens probabil este: Cain a adus ce se cuvenea, dar n-a împărțit cum se cuvenea (n-a dat partea cuvenită lui Dumnezeu, încalcând așadar procedura ritualului). Este interpretarea pe care o propun pasajului Philon (*Agr. 127-130*), Irineu (*Adv. haer. IV, 18, 3*), Didim, *ad locum*”²⁴⁶.

Textul ebraic fiind corupt, versetul 7 ridică dificultăți în traducere. S-ar putea înțelege că Dumnezeu îi cere în mod imperativ lui Cain să biruie păcatul. Sfinții Părinți au arătat, însă, că voia liberă a omului nu e niciodată îngrădită de către Creator. Acesta doar îl îndeamnă pe Cain să lupte împotriva păcatului.

Biblia 1914 traduce: *De ai fi adus drept și ai fi împărțit drept n-ai fi păcătuit. Teci, la tine se va întoarce și tu îl vei stăpâni pe acela.*

Taci sau, cum mai e tradus uneori: *Liniștește-te!* „*Liniștește-te* se poate înțelege în trei sensuri: *nu te preocupă; taci din gură, nu mai vorbi; pocăiește-te*. Cu verbul precedent, *ai păcătuit*, va deveni o sentență celebră: *Ai păcătuit? Liniștește-te!*, adică *Încetează să păcătuiești* (cf. *Constituțiile Apostolice II, 16, 4*). Textul Masoretic este aici aproape incomprehensibil²⁴⁷.

Liniștea este începutul curățirii sufletului. „Căci n-ar putea împăca pe Dumnezeu cel ce nu e în pace cu fratele său, ci în dezbinare și ură”²⁴⁸. Dar Dumnezeu nu-și uită făptura, nici chiar căzută în mulțime de păcate. „Uită-te la iubirea de oameni a Stăpânului! Cum vrea să-i potolească mânia și furia și să-i oprească furia prin cuvintele acestea! Văzându-i mișcările sufletului și cunoscându-i neomenosul gând de ucidere, vrea să-i potolească mai dinainte gândul, să facă liniște în mintea sa”²⁴⁹.

8: Și Cain a zis către Abel, fratele său: „Să ieșim la câmp!” Și a fost că-n timp ce erau ei pe câmp, Cain s-a aruncat asupra lui Abel, fratele său, și l-a omorât.

„*Pe câmp* lipsește din Textul Masoretic. ♦ După Philon (*Deter. 47-48*), Cain se ucide pe sine însuși, ucigându-și sufletul prin crimă, în vreme ce Abel continuă să trăiască, în pofida morții fizice²⁵⁰. „Abel, invidiat pe nedrept de fratele său, datorită binecuvântării lui Dumnezeu, este ucis violent. Prin crima lui Cain se inaugurează o relație ostilă, care se va transmite apoi întregii umanități. Dreptcredinciosul este victima pe nedrept dușmănită și urmărită de cel nedrept, care-l consideră un veșnic reproș adus sie însuși (cf. *Pilde 2, 12-20; I Ioan 3, 12; Matei 23, 35; Luca 11, 51*). Ca arhetip al celui drept, pe nedrept urât și ucis, Abel devine în literatura și arta creștină simbol al lui Iisus și al Bisericii Sale, persecutat de frații Săi, iudeii necredincioși”²⁵¹.

„Cain pune la cale crima împotriva fratelui său, îl atrage într-un deșert și înfăptuiește crima încrezându-se în singurătatea locului, fapt nelegiuit și nebunesc totodată, fiindcă a socotit

²⁴⁴ SEP 1, p. 63

²⁴⁵ BBVA, p. 26

²⁴⁶ SEP 1, p. 63

²⁴⁷ SEP 1, p. 63

²⁴⁸ Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii ecumenice*, XIII

²⁴⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVIII, 6

²⁵⁰ SEP 1, p. 63

²⁵¹ GEN, p. 333

că este destul, pentru a-și ucide fratele, să se ferească de văzul oamenilor, fără să-și dea seama că la omorul săvârșit de el Dumnezeu este martor. Socotesc că s-a gândit atunci, cum se gândesc și acum mulți, că Dumnezeu nu se îngrijește de cele pământești și nu vede faptele oamenilor scelerati. Fără îndoială că așa s-a gândit, de vreme ce după săvârșirea crimei, chemat și întrebat de Dumnezeu, a răspuns că nu știe nimic despre uciderea fratelui. Îl socotea pe Dumnezeu atât de străin de faptele oamenilor, încât credea că poate acoperi cu minciuni o nelegiuire atât de bestială. Dar socoteala lui a ieșit altfel. Căci pe Dumnezeu, despre Care-și închipuia că nu i-a văzut crima pe când o înfăptuia, L-a simțit că-L vede pe când era condamnat²⁵².

Nil Ascetul actualizează: „Iar dacă e careva din cei ce nu știu încă să se lupte, să rămână nesupărat acasă, asigurându-și neprimejduirea prin liniștea sa. Așa era Iisus al lui Navi, despre care s-a scris: *Iar slujitorul Iisus, fiind încă tânăr, nu ieșea afară din cort* (Ieșirea 13, 11). Căci știa din istoria lui Abel că cei ce pleacă la câmp sunt uciși de frații și de prietenii după trup, pentru că ies la luptă înainte de vreme²⁵³. Să nu ne avântăm spre fructele vieții creștine cât încă mai socotim patimile trupului „frați și prieteni” ai noștri!

Tertulian socotește că, asemenea Evei, Cain a nesocotit virtutea răbdării: „De-a surda aș scrie despre nerăbdare, dacă acel prim ucigaș și prim fratricid, Cain, ar fi așteptat cu suflet liniștit și răbdător faptul că jertfa sa n-a fost bineprimită de Dumnezeu, dacă nu s-ar fi mâniat pe fratele său, dacă în sfârșit n-ar fi ucis pe nimeni²⁵⁴.”

Includem aici și o prețioasă tâlcuire, aparținând Sfântului Maxim Mărturisitorul: „Cain este legea trupului, cea dintâi pe care o naște Adam după ce a călcat porunca dumnezeiască. Iar Abel este cugetul duhului, pe care-l naște tot acela, mai pe urmă, prin căință. Pe acesta îl ucide Cain, fiindcă a purces la contemplarea naturii înainte de a dobândi deprinderea desăvârșită în acest scop²⁵⁵.”

9: Și a zis Domnul Dumnezeu către Cain: „Unde este Abel, fratele tău?” Iar el a zis: „Nu știu; nu cumva sunt eu paznicul fratelui meu?...”.

10: Și a zis Domnul: „Ce-ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău strigă spre Mine din pământ.

„Abel este prototipul omului drept ucis fără vină/fără motiv, al cărui sânge va fi răzbunat (Matei 23, 35); el îl prefigurează pe Iisus, al cărui sânge îi a răscumpăra pe păcătoși (Evrei 12, 24). Versetul a fost folosit pentru a susține credința în supraviețuirea celui drept după moarte (Philon, *Deter.* 69-95)²⁵⁶. În majoritatea religiilor și culturilor, sângele (ebr. **dam**) era considerat sediul vieții și al forței vitale; în această calitate aparținea lui Dumnezeu și, ca atare, orice vărsare de sânge nevinovat reprezenta o nelegiuire împotriva divinității (Facerea 9, 5 ss.; Ieșirea 20, 13; Deuteronom 5, 17). Sângele nevinovat cere răzbunare (Facerea 4, 10; II Macabei 8, 3; Iov 16, 18) și apasă ca un *Blutschuld* asupra celui vinovat (Ieșirea 22, 1; Deuteronom 10, 10; I Regi 25, 26-33)²⁵⁷.

Ca și atunci când l-a întrebat pe Adam, Dumnezeu nu caută nici acum să afle ci, dimpotrivă, să-i arate lui Cain că fapta lui e cunoscută și, astfel, să-l aducă la pocăință. Dar, tot ca și Adam odinioară, Cain nu-și recunoaște păcatul.

Uciderea e un păcat strigător la cer; sângele vărsat *strigă* către Dumnezeu, cerând o pedeapsă imediată. „Abel se ruga nu numai prin tăcere, ci și prin moartea lui; că sângele lui dădea drumul la o voce mai puternică decât trâmbița²⁵⁸.”

²⁵² Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, I, 6

²⁵³ *Cuvânt ascetic*, XLVII

²⁵⁴ *Despre răbdare*, V

²⁵⁵ *Răspunsuri către Talasie*, XLIX

²⁵⁶ SEP 1, p. 63

²⁵⁷ GEN, p. 333

²⁵⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, XIX, 3

11: **Și acum, blestemat să fii de pământul ce și-a deschis gura ca să primească din mâna ta sângele fratelui tău.**

12: **Când vei munci pământul, el nu-ți va mai da puterea lui; rătăcitor vei fi și fugar pe pământ!”**

Rătăcitor, „Cain fiind condamnat la o pribegie permanentă”²⁵⁹, aceasta putând desemna și pe acela ce rătăcește spiritual din loc în loc, neputându-se fixa în Dumnezeu.

Pe bună dreptate exclamă Sfântul Chiril al Ierusalimului: „Mare este păcatul, mică osânda!”²⁶⁰. În bunătatea Sa, Dumnezeu nici nu-l pedepsește pe Cain, ci doar îi anunță urmarea firească a faptei sale. „Că trupul, dacă nu are sprijinul său firesc, trebuie neapărat să se vânzolească și să tremure”²⁶¹. Odată cu creșterea păcatului, sporesc și consecințele. „Neamul lui Adam, căzând din poruncă și făcându-se vinovat de păcate, e zbuciumat de gânduri nestatornice și e plin de frică și de tulburare, însuși vrăjmașul învâluind tot sufletul care nu s-a născut din Dumnezeu, în poftă și plăceri felurite, învârtindu-l ca pe grâu cu o lopățiță”²⁶².

13: **Și a zis Cain către Domnul Dumnezeu: „Pedeapsa mea e mai mare decât aș putea eu să duc.**

SEP 1 traduce aici: *Mi-e prea mare vina, ca să fiu iertat*. Anania se apropie de textul ebraic, în cazul de față. „Philon interpretează diferit: *Prea mare este pedeapsa mea, de a fi lăsat liber* (*Deter.* 141-150; *Confus.* 165); o temă specific philoniană: nu este bine pentru păcătos să rămână nepedepsit. După Didim, Cain îl roagă pe Dumnezeu să nu-l părăsească (*ad locum*)”²⁶³.

14: **Dacă Tu mă izgonești astăzi de la fața pământului, și de la fața Ta voi fi ascund; rătăcitor voi fi eu și fugar pe pământ, și va fi că oricine mă va întâlni, mă va ucide”.**

„Despărțindu-l de pământul însângerat, crima îl desparte pe om și de Dumnezeu; prin aceasta, el rămâne vulnerabil, total descoperit, fără nici o apărare. Arheologia biblică pare a recunoaște în Cain pe strămoșul Cheneilor (vezi 15, 19), trib nomad al Canaanului”²⁶⁴.

Nepedepsit, Cain își socotește pedeapsa prea grea. Sau s-ar putea înțelege că el spune: *Vina mea este prea mare ca să mi se poată ierta*, ceea ce ar fi un păcat mai greu, deznădejdea de a mai primi iertarea divină, păcat împotriva Duhului Sfânt. „Mai există încă și o altfel de tristețe, mai blestemată, care împinge sufletul păcătos nu la îndreptarea vieții și la alungarea patimilor, ci la cea mai pierzătoare disperare; aceasta l-a împiedicat pe Cain de la căință”²⁶⁵. Nu căința, ci teama de moarte îl copleșește pe Cain: „nimic nu aruncă sufletul în robie (mai mult) decât frica de moarte. Cum să se ridice deasupra urâciunilor simțirea de rând și josnică, înecată în băltoaca slăbiciunii și în poftăle acestei vieți?”²⁶⁶.

15: **Și i-a zis Domnul Dumnezeu: „Nu așa, ci oricine-l va ucide pe Cain, înșeptită răzbunare va cădea asupra-i”. Și Domnul Dumnezeu i-a pus lui Cain un semn, ca tot cel care-l va întâlni să nu-l omoare.**

„Origen a consacrat două cărți (13 și 14, din păcate pierdute) din *Com. Gen.* Acestui verset complicat. După Ieronim (*Ep.* 36, 3), sensul ar fi următorul: *Cine te va ucide îți va face un bine, pentru că te va elibera de nenumăratele muștrări*. Unii comentatori presupun un punct după *va ucide*. Atunci sensul se schimbă: Cain va plăti șapte răzbunări. Plecând de aici: Cain va fi pedepsit la a șaptea generație, prin Lameh (Ieronim, *loc. cit.*); Cain va fi pedepsit de șapte ori pentru șapte greșeli (invidie, necinste, crimă, fratricid, crimă primordială, întristarea părinților, minciună). Cele șapte pedepse: munca pământului, nerodnicie, geamăt, tremur, exil pe pământ,

²⁵⁹ GEN, p. 334

²⁶⁰ Catehezele, II, 2

²⁶¹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, XIV, 5

²⁶² Sf. Simeon Metafrastul, *Parafrază la Macarie egipteanul*, 52

²⁶³ SEP 1, pp. 63-64

²⁶⁴ BBVA, p. 26

²⁶⁵ Sf. Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești*, IX, 9

²⁶⁶ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, XXXVII, 31

exil de la fața lui Dumnezeu, semnul infamant (cf. Vasile, *Ep.* 260). Textul Masoretic spune: *Cine-l va ucide pe Cain, acesta va fi răzbunat de șapte ori*²⁶⁷.

Sfântul Ioan Gură de Aur tâlcuiește pe larg acest loc²⁶⁸; tâlcuire pe care vom încerca s-o rezumăm aici. Numărul șapte este întrebuițat spre a indica un număr mare. Se arată astfel cât de gravă e fapta lui Cain și cât de înfricoșătoare urmarea. Văzând zbuciumul lui Cain, oricine îi va cunoaște fapta și se va îngrozi de urmări. De aceea, de l-ar ucide, pe el sau pe oricare altul, pedeapsa ar fi amplificată, căci era avertizat asupra consecințelor.

În plus, acel ce ucide ia asupra sa și păcatele pentru care victima n-a mai putut să se căiască. Iar Cain a săvârșit șapte păcate, nu unul. După Sfântul Chiril al Alexandriei²⁶⁹, acestea au fost: 1) nu a deosebit în chip drept; 2) nu și-a îndreptat greșeala; 3) a pizmuit; 4) a fost viclean; 5) a ucis; 6) L-a mințit pe Dumnezeu; 7) a socotit că va scăpa fără voia lui Dumnezeu de pedeapsă. Sunt posibile și alte clasificări ale păcatelor săvârșite de Cain.

Nu știm ce semn i-a fost pus fratricidului, locul biblic fiind obscur. Credem, totuși, că e vorba de tremurul și zbuciumul de care s-a amintit, semn vizibil oricui.

16: Și s-a dus Cain de la fața lui Dumnezeu și a locuit în ținutul Nod, la răsărit de Eden.

Nod: „localitate necunoscută, dar al cărei nume pare a sugera ideea de pribegie, rătăcire, viață nomadă”²⁷⁰. „Denumirea ei a fost pusă în legătură cu ebr. **nad** – *rătăcitor* – și ar însemna ținutul lipsit de liniște, ținutul mizeriei, o viață departe de Dumnezeu”²⁷¹.

Cain se mută în ținutul Naid (Nod): „Naid se tâlcuiește *tulburare*, pe când Eden, *desfătare*. Credința, gnoza și pacea sunt desfătarea, din care a fost izgonit cel ce n-a ascultat. Cel care se socotește înțelept, însă, de la început nici nu vrea să audă de poruncile dumnezeiești; ci ca unul care se crede prin el însuși învățat, se împotrivesc frâului și, de buna sa voie, se mută în tulburarea învălurată; și coborându-se de la cunoașterea Ființei nenăscute la cele muritoare și născute, are când o părere, când alta”²⁷².

E o sporire a răului: „Dacă Adam *s-a ascuns de la fața lui Dumnezeu*, Cain, mai păcătos și mai nelegiuit decât Adam, *a plecat de la fața lui Dumnezeu*”²⁷³. Ruptura e totală!

17: Și Cain a cunoscut-o pe femeia sa; și ea, zămislind, l-a născut pe Enoh; și a zidit o cetate și a numit cetatea după numele fiului său, Enoh.

Scriptura nu a amintit nașterea ori numele femeii lui Cain, socotindu-le lipsite de importanță. „După *Cartea Jubileelor* 4, 1, 9, femeia lui Cain se numea Awan și era sora lui. Părinții insistă pe ideea incestului (cf. Theodoret, *QG* 43). ♦ După Iosif Flaviu, evenimentul marchează începutul vieții politice (*AI* I, 61-62). Augustin pune în paralel cuplurile Remus/Romulus, Cain/Abel, precum și întemeierea celor două orașe (*Civ. Dei.* XV, V)”²⁷⁴.

Enoh înseamnă *îndemânatic, începător*, alte traduceri posibile părându-ni-se nepotrivite pentru el. Interesant că primul erou civilizator amintit de Biblie este Cain, primul care zidește o cetate. Depărtat de Dumnezeu, el simte nevoia de protecție prin ziduri, ca și dorința de-a dobândi o anume nemurire prin lucrarea sa. Ridicarea unei cetăți mai sugerează vremuri în care numărul oamenilor ajunsese destul de mare. „Atribuirea rolului de civilizator, fondator al primului oraș, are pentru autor [...] valoare simbolică, aceeași pe care o vom regăsi și în relatarea [...] turnului lui Babel (11, 1-9) – condamnarea vieții urbane și un argument pentru degenerarea umanității primitive prin extinderea caracterului violent”²⁷⁵.

²⁶⁷ SEP 1, p. 64

²⁶⁸ *Omilii la Facere*, XIX, 5

²⁶⁹ *Glafire la Facere*, I

²⁷⁰ BBVA, p. 26

²⁷¹ GEN, p. 334

²⁷² Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 51, 4-5

²⁷³ Origen, *Omilii la Cartea Ieremia*, XVI, 4

²⁷⁴ SEP 1, p. 64

²⁷⁵ GEN, p. 334

18: Iar lui Enoh i s-a născut Irad; lui Irad i s-a născut Maleleil; lui Maleleil i s-a născut Matusal, iar lui Matusal i s-a născut Lameh.

Irada apare în Septuaginta ca *Gaidad*. *Irada* (= fugar; oraș veșnic) arată continuarea zbuciumului lui Cain, ca și a acțiunii sale civilizatoare, surrogat al vieții în Dumnezeu. *Maleleil* (= lăudat de Dumnezeu) ar lăsa să se creadă că și din descendența lui Cain ar fi putut ieși ceva bun; Scriptura, însă, nu lasă să se întrevadă așa ceva. *Matusal* (= omul săbiei) indică o fire războinică, violentă, și un mediu în care e cunoscută metalurgia. *Lameh* (= războinic; distrugător; sălbatic) își anunță prin nume faptele sălbatice pe care le va săvârși.

19: Lameh și-a luat două femei: numele uneia era Ada și numele celeilalte era Sela.

„Caracterul insolent și degenerat al descendenței lui Cain culminează cu Lameh, primul care și-a luat două soții, contravenind astfel ordinii inițiale stabilite de Dumnezeu în creație, aceea a monogamiei”²⁷⁶. Numele soțiilor sale, *Ada* (= podoabă; frumusețe; plăcere) și *Sela* (= stâncă ascuțită), sugerează cufundarea în plăceri și împietrirea inimii.

20: Ada l-a născut pe Iabal; acesta a fost tatăl celor ce trăiesc în corturi, la turme.

21: Fratele lui Iabal se numea Iubal; acesta este tatăl tuturor celor ce cântă din fluier și din țiteră.

Iabal (= drumet; nomad; civilizație) are numele în acord cu ocupația sa; din nou e sugerat că civilizația e semn al degenerescenței. *Iubal* (= cântăreț din fluier; cultură) arată iarăși îndeletnicirea, ca și faptul că o anume *cultură*, ce nu se mai revendică de la *cult*, este încercarea omenirii decăzute de a crea o falsă realitate, spre a umple golul lăsat de îndepărtarea de Dumnezeu. „Septuaginta nu redă relația existentă în Textul Masoretic între numele părintelui muzicii, *Yubhal*, și numele trâmbiței, *yobhel*. În greacă, Iubal este doar inventatorul instrumentelor cu coarde; în Textul Masoretic, dacă *kinnor* este un instrument cu coarde, cel de-al doilea, *ughabh*, desemnează familia fluierelor și flautelor”²⁷⁷.

Textul grec vorbește aici despre *psaltire* și *chitară*. Anania a operat o apropiere de textul ebraic.

22: Cât despre Sela, ea l-a născut pe Tubal-Cain, care a fost părintele celor ce lucrează arama și fierul. Iar sora lui Tubal-Cain era Noema.

Tubalcain (= așchii de metal; fierar), prin ocupația sa, aparține unei categorii privite, în vechime, cu teamă sau chiar cu oroare; fierarul fiind văzut ca un fel de vrăjitor; nu e exclus ca metalurgia să fi fost împreunată cu practicile magice. *Noema* (= cea frumoasă; cea iubită) „etimologie ce a făcut posibilă presupunerea referirii aici la o altă plagă a vieții urbane – fiicele plăcerii”²⁷⁸.

23: Lameh le-a zis femeilor sale:

„Ada și Sela, ascultați glasul meu;

femei ale lui Lameh, luați aminte la cuvintele mele:

Am ucis un om pentru rana mea

și un tânăr pentru vânătaia mea.

24: Dacă pentru Cain fi-va răzbunarea de șapte ori,

pentru Lameh de șaptezeci de ori câte șapte”.

„Versetele 23-24 reprezintă textul unui poem străvechi, din vremea când în societatea primară se instituise vendeta sângeroasă: Lameh se laudă cu propria sa ferocitate spre a-și paraliza adversarii. Inserția poemului e o replică la versetele 13-15”²⁷⁹. Fragmentul „reprezintă un cântec sălbatic compus spre gloria lui Lameh, erou al deșertului, și este inserat aici ca mărturie a violenței crescânde a neamului lui Cain. Cântecele nu aparține inițial spațiului israelit, ci era o odă cheneitică, pe care autorul (biblic) o utilizează ca să caracterizeze degradarea etică

²⁷⁶ GEN, p. 334

²⁷⁷ SEP 1, p. 64

²⁷⁸ GEN, p. 334

²⁷⁹ BBVA, p. 26

(poligamia) și sălbăticia relațiilor umane (răzbunarea sângelui) după păcatul original. [...] Setea de răzbunare a lui Lameh reprezintă al treilea păcat (după atingerea de fructul oprit și crima lui Cain) din perioada anterioară lui Noe, cauză nemijlocită a potopului²⁸⁰. „Unii comentatori înțeleg că Lameh va fi pedepsit de 490 de ori (Philon *QG* I, 77; Vasile, *Ep.* 260); alții înțeleg că este vorba despre 77 de generații între crima lui Lameh și venirea lui Iisus (Ieronim, *Ep.* 36)²⁸¹.

E și un alt tâlc aici: „Cu alte cuvinte, Lameh a spus așa: *Eu merit mai mari pedepse decât Cain*. Pentru ce? Deși Lameh n-a omorât pe fratele său, totuși a fost pedepsit mai cumplit, pentru că nu l-a înțeleptit pilda lui Cain²⁸².

25: Adam a cunoscut-o iarăși pe Eva, femeia sa; și ea, zămisbind, a născut un fiu și i-a pus numele Set, pentru că și-a zis: „Datu-mi-a Dumnezeu un alt vlăstar în locul lui Abel, pe care l-a ucis Cain”.

Set (= înlocuire; vlăstar) va înlocui pe Abel, omenirea având să se îndrepte în descendența lui. „Greaca nu poate echivala jocul de cuvinte din ebraică între numele **Seth** și forma verbală **sath**, a așeza, a rândui²⁸³.

26: Lui Set, de asemenea, i s-a născut un fiu și i-a pus numele Enos. De atunci au început oamenii să cheme numele Domnului Dumnezeu.

„Altfel formulat: *De atunci au început oamenii să-L cheme pe Dumnezeu cu numele de Domnul*. E vorba de introducerea numelui divin **Iahve** (din tetragrama YHVH) = *Domn*, pe lângă acela de **Elohim** = *Dumnezeu*; deci: Domnul Dumnezeu. Această tradiție îi plasează originea în generația contemporană cu nepotul lui Adam, în timp ce o alta îi atestă o apariție mult mai târzie, în vremea lui Moise (vezi *Ieșirea* 3, 13-15). La obârșie, **Iahve** era un nume propriu; din respect și teamă, Evreii preferau să-l rostească prin echivalentul *Domn*. În limbajul biblic, **numele divine** sunt folosite astfel: **Iahve** = Domnul; **Elohim** = Dumnezeu; **Adonai** = Domnul; **Adonai Iahve** = Domnul Dumnezeu; **Iahve Elohim** = Domnul Dumnezeu; **Iahve Sabaot** = Domnul Sabaot sau Domnul Atotțiitorul; **Şaddai** = Puternicul; **El-Olam** = Dumnezeu-Cel-Veşnic²⁸⁴. „Ultima parte a versetului este foarte greu de tradus. Enos este simbol al speranței (Philon, *Deter.* 138-140; *QG* I, 79; Origen, *Com. Io.* XX, 12; Eusebiu, *PE* VII, 8, 1-12). El este primul care a sperat să invoce numele lui Dumnezeu. Didim (*ad locum*) propune un alt sens pentru verbul grec considerat pasiv: Enos spera să fie invocat ca un Dumnezeu, adică să devină ca Dumnezeu. Textul Masoretic are: *De atunci a început să se invoce...*²⁸⁵.

Numele *Enos* (= muritor; slăbănog) pare a indica smerenia acestuia. Textul ebraic are aici tetragrama IHVH²⁸⁶, folosită pentru prima dată și marcând reaproprierea omenirii de Dumnezeu. Acest nume va fi uitat, și Dumnezeu îl va redescoperi în arătarea Sa către Moise, în rug.

CURS 5.c) – Patriarhii de dinainte de potop.

1: Aceasta este cartea neamului lui Adam. În ziua când l-a făcut Dumnezeu pe Adam, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut.

Cartea neamului lui Adam: variantă de text: *cartea neamului oamenilor*. Genealogiile aveau un rol important în viața triburilor semi-nomade, mai ales în exercitarea funcției preoțești. Cea de față vrea să acopere perioada dintre creație și potop și este, de fapt, o continuare a textului întrerupt la 2, 4a. După numeroși exegeți, cifrele din ea, de tradiție mesopotamică, sunt

²⁸⁰ GEN, p. 334

²⁸¹ SEP 1, p. 65

²⁸² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXIV, 2

²⁸³ SEP 1, p. 65

²⁸⁴ BBVA, pp. 26-27

²⁸⁵ SEP 1, p. 65

²⁸⁶ יהוה

simbolice și urmăresc, în principal, două idei: a) o perioadă foarte lungă între două generații; b) longevitatea e o binecuvântare a lui Dumnezeu asupra oamenilor drepecți, iar ea scade pe măsură ce răutatea și păcatul se instalează în lume (între 1000 și 600 de ani de la Adam la Noe, între 600 și 200 de la Noe la Avraam, între 200 și 100 între Avraam și Iosua Navi, pentru ca de la David încoace să devină *normală*)²⁸⁷. „O durată de viață foarte lungă este atribuită primilor patriarhi, între Noe și Avraam ea se va reduce la două până la șase sute de ani, apoi la o sută până la două sute de ani pentru patriarhii evrei. Această diminuare a lungimii vieții este pusă pe seama creșterii răului (cf. 6, 3), căci o viață lungă reprezintă o binecuvântare a lui Dumnezeu (BJ) și va fi unul dintre privilegiile erei mesianice (Isaia 65, 20)”²⁸⁸.

SEP 1 are: *cartea nașterii oamenilor*: „din nou apare termenul *geneză*. Versetul a fost considerat de unii comentatori (Origen, *C. Cels.* VI, 49) ca final al relatării Genezei. ♦ *după chip* (cf. Facerea 1, 26-27): după Ioan Gură de Aur, reluarea acestei expresii foarte sugestive arată că Dumnezeu își menține bunăvoința asupra lui Adam chiar și după cădere (*Hom. Gen. XXI*)”²⁸⁹

2: Bărbat și femeie i-a făcut; și i-a binecuvântat și i-a numit cu numele de „om” în ziua în care i-a făcut.

Reamintim că *Adam* înseamnă *om* sau *pământ*.

3: Adam a trăit două sute treizeci de ani și atunci i s-a născut un fiu după asemănarea sa și după chipul său și i-a pus numele Set.

„Adam îi transmite întregului neam omenesc chipul pe care el însuși îl primise de la Dumnezeu (vezi 1, 27); *asemănarea* e psiho-somatică”²⁹⁰. SEP 1 traduce: *după forma și după chipul său*: „Textul Masoretic reia *după chip și asemănare* din 1, 26-27, în timp ce Septuaginta folosește un termen rar, unic în tot Pentateuhul, *ιδέα*, *formă*, *tipar* (se poate referi atât la trup, cât și la caracter). ♦ Faptul că Set a fost născut *după chipul* lui Adam îi permite lui Pavel să spună, în I Corinteni 15, 49: *Avem în noi chipul [omului] pământesc, dar îl putem avea pe cel [al omului] ceresc*”²⁹¹. „Urmașii săi sunt *setiții*, care formează de la Adam la Noe zece generații cu o foarte lungă durată a vieții”²⁹².

De aici se redă genealogia lui Adam pe linia lui Set, în contrast cu descendența lui Cain. Cain e abandonat de autorul biblic, sămânța sa fiind deja condamnată. *Plecat* de la fața lui Dumnezeu, el nu mai e nici măcar după chipul și asemănarea părinților săi căzuți, într-atât a fost desfigurată de păcat. De acum, sunt înfățișați doar urmașii lui Set pentru că „toți oamenii care sunt în lumea aceasta sunt fiii lui Set. Căci urmașii lui Cain au pierit în potop”²⁹³. Cum s-a arătat, însă, în alte locuri, pare că au mai rămas și descendenți ai lui Cain, în pofida potopului; aceasta o putem afirma, fără dovezi concrete, și din experiența de zi cu zi...

4: Zilele pe care le-a trăit Adam după nașterea lui Set au fost șapte sute de ani; și i s-au născut fii și fiice.

5: Iar de toate, zilele vieții lui Adam au fost nouă sute treizeci de ani; și a murit.

Durata vieții oamenilor avea să scadă treptat, pe măsură ce aceștia s-au adâncit în păcate.

6: Set a trăit două sute cincisprezece ani și i s-a născut Enos.

Enos înseamnă *muritor*, *slăbănog*. „Prin darea acestui nume fiului său, Set recunoaște slăbiciunea vieții omenești, opunându-se astfel semetiei descendenților lui Cain. Spre deosebire

²⁸⁷ BBVA, p. 27

²⁸⁸ GEN, p. 335

²⁸⁹ SEP 1, p. 65

²⁹⁰ BBVA, p. 27

²⁹¹ SEP 1, p. 66

²⁹² GEN, p. 335

²⁹³ Origen, *Omiliile la Cartea Numerii*, XVIII, 4

de Chenei, oameni ai împărăției pământești, setiții, începând cu Enos, recunosc împărăția lui Iahve²⁹⁴.

7: După nașterea lui Enos, Set a mai trăit șapte sute șapte ani, și i s-au născut fii și fiice.

8: Iar de toate, zilele lui Set au fost nouă sute doisprezece ani; și a murit.

9: Enos a trăit o sută nouăzeci de ani și atunci i s-a născut Cainan.

Cainan înseamnă câștig, proprietate, ziditor, copil.

10: După nașterea lui Cainan, Enos a mai trăit șapte sute cincisprezece ani și i s-au născut fii și fiice.

11: Iar de toate, zilele lui Enos au fost nouă sute cinci ani; și a murit.

12: Cainan a trăit o sută șaptezeci de ani și atunci i s-a născut Maleleil.

Maleleil înseamnă lauda lui Dumnezeu sau cel ce laudă pe Dumnezeu.

13: După nașterea lui Maleleil, Cainan a mai trăit șapte sute patruzeci de ani și i s-au născut fii și fiice.

14: Iar de toate, zilele lui Cainan au fost nouă sute zece ani; și a murit.

15: Maleleil a trăit o sută șazeci și cinci de ani și atunci i s-a născut Iared.

Iared se tâlmăcește cel care coboară. Suntem tentați să vedem aici o aluzie la smerenie, nu la păcat.

16: După nașterea lui Iared, Maleleil a mai trăit șapte sute treizeci de ani și i s-au născut fii și fiice.

17: Iar de toate, zilele lui Maleleil au fost opt sute nouăzeci și cinci de ani; și a murit.

18: Iared a trăit o sută șazeci și doi de ani și atunci i s-a născut Enoh.

Enoh (= inițiat; sfințit; consacrat) poartă același nume cu fiul lui Cain, însă va avea un rol cu totul diferit, motiv pentru care am ales, în cazul numelui său, alte traduceri posibile, care să-i sublinieze lucrarea și viețuirea.

19: După nașterea lui Enoh, Iared a mai trăit opt sute de ani și i s-au născut fii și fiice.

20: Iar de toate, zilele lui Iared au fost nouă sute șazeci și doi de ani; și a murit.

21: Enoh a trăit o sută șazeci și cinci de ani și atunci i s-a născut Matusalem.

22: Și după nașterea lui Matusalem a umblat Enoh cu Dumnezeu două sute de ani și i s-au născut fii și fiice.

„A umbla cu Dumnezeu = metaforă pentru omul care trăiește în intimitatea lui Dumnezeu, care-I este bineplăcut”²⁹⁵.

23: Iar de toate, zilele lui Enoh au fost trei sute șazeci și cinci de ani.

„Lui Enoh i se atribuie cea mai scurtă durată de viață, care însă reprezintă [un număr perfect], acela al unui an solar”²⁹⁶

24: Și a umblat Enoh cu Dumnezeu și nu s-a mai aflat, pentru că Dumnezeu îl strămutase.

Îl strămutase: „în variantă de text: îl luase cu Sine. Verbul metatithemi înseamnă nu numai a muta, a strămuta, a schimba locul, ci și a preface, a transforma (a trece ceva sau pe cineva dintr-o stare de existență în alta). De aici, exegeza asupra misterului în care Enoh a fost strămutat (fenomen care se va repeta cu profetul Ilie – vezi IV Regi 2, 3-10)”²⁹⁷. „Excepția lui Enoh: toți ceilalți patriarhi mor, numai Enoh este strămutat (luat, după Textul Masoretic). Acest verb, strămutat, a permis două interpretări: 1) Enoh este simbolul dreptului care dobândește nemurirea; Philon apropie strămutarea lui Enoh de dispariția lui Ilie (QG I, 86; Mut. 34-38).

²⁹⁴ GEN, p. 334

²⁹⁵ BBVA, p. 27

²⁹⁶ GEN, p. 335

²⁹⁷ BBVA, p. 27

Pentru Theodoret și Augustin, versetul prefigurează Învierea eshatologică, dat fiind că Enoh este al șaptelea patriarh din listă (Învierea va avea loc în a șaptea zi milenară); 2) Tradiția apocrifelor (lui Enoh) face din personaj un profet care, fiind nemuritor, cunoaște derularea întregii istorii omenești, de la Creație până la Judecată. Enoh este unul din personajele apocaliptice cheie. Pentru Părinți, el va fi unul dintre cei doi *martori* care vor preceda venirea Antihristului (celălalt fiind identificat cu Ilie, Moise ori Ieremia). Abia la sfârșitul lumii Enoh va cunoaște moartea, fiind ucis de Antihrist (Victorin, Hipolit, Augustin etc.). ♦ Unii exegeți înțeleg verbul **μετέθηκεν** nu cu sensul de *l-a strămutat*, ci *l-a schimbat* spiritual. Astfel, pentru Philon, Enoh devine simbolul convertirii, al *metanoiei*, care se asociază cu pocăința și singurătatea (una din marile teme exegetice philoniene este *singurătatea lui Enoh: Praem. 15-21; Abr. 17-26*)²⁹⁸. „Enoh se distinge de ceilalți patriarhi prin câteva trăsături: are viața cea mai scurtă, dar care atinge [un număr perfect], este posesor al tainelor divine, dispare misterios luat de Dumnezeu, este al șaptelea în seria Adam (1), Enos (3), Noe (10) și primul în marea heptadă Enoh, Noe, Avraam, Isaac, Iacov, Moise și Iisus – cei șapte stâlpi ai lumii, cele șapte coloane ale casei Înțelepciunii, cei șapte păstori. El devine o figură importantă a tradiției ebraice, care îl va da ca exemplu de pietate și îi va atribui paternitatea cărților apocrife. Textul de față reprezintă cel mai vechi fragment păstrat referitor la Enoh”²⁹⁹.

„Bogat a fost Enoh, care a luat cu sine ceea ce a avut și toate roadele bunătății sale le-a depus în hambarele cerești. El de aceea *a fost răpit, pentru ca răutatea să nu-i schimbe inima* (Înțelepciunea lui Solomon 4, 11)”³⁰⁰. Nu e clar dacă Enoh a murit sau nu. Tradiția, însă, spune că Enoh va reveni, împreună cu Ilie, și abia atunci va trece prin moarte.

25: Matusalem a trăit o sută optzeci și șapte de ani și atunci i s-a născut Lameh.

26: După nașterea lui Lameh, Matusalem a mai trăit șapte sute optzeci și doi de ani și i s-au născut fii și fiice.

27: Iar de toate, zilele lui Matusalem au fost nouă sute șazeci și nouă de ani; și a murit.

Matusalem (= omul săbiei) a trăit mai mult decât oricare altă persoană menționată în Scriptură. Fiul său, *Lameh* (= plin de putere; sărac) nu are, desigur, vreo legătură cu urmașul lui Cain ce purta același nume. „După Textul Masoretic, data morții lui Mathusala [Matusalem] coincide cu data potopului, în vreme ce după Septuaginta el ar fi murit la paisprezece ani după potop, fapt care nu concordă cu evenimentele relatate în Facerea 7, 7. Ieronim propune să se adopte versiunea Textului Masoretic; alți comentatori rezolvă contradicția afirmând că Mathusala a fost păstrat lângă tatăl său, nemuritorul Enoh, până după sfârșitul potopului”³⁰¹. „Trăind nouă sute șazeci și nouă de ani, [Matusalem] atinge cea mai înaintată vârstă dintre patriarhi. Probabil la aceasta și la scurttimea vieții piosului său tată se referă comentariul din Înțelepciunea lui Solomon 4, 4-11”³⁰².

28: Lameh a trăit o sută optzeci și opt de ani și atunci i s-a născut un fiu

29: și l-a numit cu numele de Noe, zicând: „Acesta ne va mângâia în osteneala noastră și-n durerea mâinilor noastre, ce vine din pământul pe care Domnul Dumnezeu l-a blestemat”.

Noe (= liniște; odihnă; mângâiere) este tip al lui Hristos. „Hristos ni s-a făcut nouă dreptate și odihnă. Ne-a mântuit pe noi și de pământul pe care l-a blestemat Domnul Dumnezeu. Căci aceasta a spus-o Lameh proorocind despre Noe. Deci nu e nici o îndoială că în Hristos ni s-a iertat vina neascultării lui Adam.”³⁰³.

²⁹⁸ SEP 1, pp. 66-67

²⁹⁹ GEN, p. 335

³⁰⁰ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, XXXVIII, 7

³⁰¹ SEP 1, p. 67

³⁰² GEN, p. 335

³⁰³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, II

30: Și după nașterea lui Noe, Lameh a mai trăit cinci sute șazeci și cinci de ani și i s-au născut fii și fiice.

31: Iar de toate, zilele lui Lameh au fost șapte sute cincizeci și trei de ani; și a murit.

„Privește, deci, înainte de altele, cum se numesc cei din Cain și șirul urmașilor lui. Dar și cum se arată clar la ce număr de ani s-a întins timpul fiecărei vieți pentru urmașii lui Set. (...) E și aceasta o dovadă vădită celor ce voiesc să cugete drept în acestea, că Dumnezeu nu rabdă să vadă viața celor păcătoși. (...) De aceea s-a trecut sub tăcere timpul vieții urmașilor lui Cain. Căci n-au făcut nimic vrednic de auzit”³⁰⁴.

32: Noe era de cinci sute de ani când le-a dat naștere celor trei fii: Sem, Ham și Iafet.

Din cei trei fii ai lui Noe se vor trage trei mari ramuri ale omenirii de după potop:

- *Sem* (= nume; răsad; sămânță) e părintele rasei *semitice* (arabi, evrei ș. a.);
- *Ham* (= negru; căldură; nervos) e strămoșul rasei *hamitice*, ușor de recunoscut după culoarea închisă a pielii;
- *Iafet* (= întindere; răspândire; frumusețe) e strămoșul rasei *iafetite*, cu pielea de culoare albă.

Anul cinci sute al vieții lui Noe e indicat ca fiind timpul în care Dumnezeu anunță pentru prima dată cataclismul ce va veni.

Din pricina sporirii răului în lume, Dumnezeu a hotărât nimicirea omenirii prin potop de apă. Memoria omenirii a păstrat, aproape pretutindeni, amintirea diluviului, în legende. Nu credem a fi vorba, însă, despre același cataclism, ci de evenimente similare, petrecute la date diferite. Potopul descris de Biblie a avut loc, conform lui Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, în jurul anului 3600 î. Hr., în zona Mesopotamiei, lăsând un strat de mâl gros de trei metri, pe o suprafață de 270.000 km².

Pornind de la relatarea diluviului, ni se dă un sfat pentru viața duhovnicească: „Precum corăbierii nu poartă haine frumoase, sau mănuși, sau sandale, căci de nu sunt dezbrăcați nu pot înota, așa îi e cu neputință sufletului să treacă peste valurile vânturilor potrivnice ale răutății, de nu se află dezbrăcat de cele ale lumii”³⁰⁵.

---

³⁰⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, I

³⁰⁵ Isaia Pustnicul, *29 de Cuvinte*, XXV, 12

³⁰⁶ Această din urmă opinie, cum se va arăta și mai jos, ne pare singura pertinentă, fără a exclude din toată această istorie influența malefică a îngerilor căzuți, dar respingând ideea unor *împreunări* imposibile (tehnic vorbind!).